БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1971 чыл
ФЕВРАЛЬ
2
ВТОРНИК
№ 27 (8487).

Өртээ 2 көп

СИБИРЬНИҢ ЧҮС ГОЭЛРО-ЗУ

НОВОСИБИРСК. (СЭТА-ның корр.). Сибирьниң ном үндүрер чериниң парлап үндүрген номун «Сибирьниң чүс ГОЭЛРО-зу» деп адаан. Барыын Сибирьниң электростанцияларының күчүзү кайгамчыктыг ленинчи планның төлевилээниңден чүс катап ажып турар. Ам мында чоннуң кижи санынга онаарштыр ниитизи-биле Совет Эвилелиндээзинден хөй электроэнергияны ажылдап үндүрүп турар. Үш шак ылгалдыг куржагларда чаптылган девискээрде чаңгыс аай энергетиктиг система тургустунган. Одалга болгаш суг күжү-биле ажылдаар он-он станциялар ол системаны хандырып турар.

Экономист В. В. Алексеев ол номну бижээн.

БРАТСКИДЕ ТОС КАЪТ ЧАА БАЖЫҢ

БРАТСК. (СЭТА-ның корр. М. Савенко). Братскиниң хөй чурттакчылары февральдың 1-ниң хүнүн үр утпас. Февраль 1-де ийи чүс ажыг өг-бүле аажок улуг плотинаның чанында, Энергетик суурнуң Приморская кудумчузунда 9 каът чаа бажыңче көжүп кирген. Бо бажың болза, Братск далай эээпзэниң эриинде, хоорайда улуг панельдер-биле эптеп кылган баштайгы бажың. Ооң чанында база бир ындыг бажыңны тудуп турар.

Бо чылын Энергетик суурга суургалыг хевирниң 12 каът чаа улуг панель бажыңын тудар бодап турар.

СЭКП-НИҢ XXIV СЪЕЗДИЗИНГЕ УТКУШТУР

ПАРТИЯНЫҢ ОБЛАСТЬ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫНЫҢ ДЕЛЕГАДЫ

ЧОННУҢ ХҮНДҮЛЭЭР КИЖИЗИ

Улус ажыл-агыйының кандыг-даа адырында ажылдап турар кижи бодунуң албан-дужаалындан азы кылып турар ажылындан хамаарылга чокка ак сеткилдиг ажыл-иши-биле чоннуң хүлээп көрүүшкүнүн болгаш хүндүткелин чедип алыр. Ындыг кижилерге Таңды районда «Коммунизмниң херели» колхозтуң мурнакчы хойжуларының бирээзи Оюн Бадыны хамаарыштырып болур. Колхозчу массалар ону хүндүлээр болгаш бодунуң ажыл-херээнге ёзулуг бердинген кижи деп санаар.

Алдыы, Ортаа Элегес, Көк-Булуң, Догаан, Кадыр-Эрик ол ынчаар шаг-шаандан бээр Оюн Мундугу, Оюн Чыргалаң дээш өске-даа сураглыг малчыннар чурттап чораан. Оларның изин баскан малчыннар бистиң хүннеривисте улам көвүдеп, малды өстүрериниң болгаш продуктулуун бедидериниң аргаларын чедип ап турар. Ындыг кижилер бистиң республиканың чер болганында хөй. Оларның санынга Бады Чамбаловичини адап болур бис.

Чедиги беш чылда ниитиниң мал ажылын хөгжүдеринге улуг ачы-хавыялыг болганы дээш, ону чурттуң бедик шаңналы — Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле шаңнаан.

Сески беш чылдың сөөлгү чылы — ленинчи юбилейниң чылында ол үлегерлиг ажылдап, төрээн чүс баш хойга онаарштыр 119 хураганны доруктуруп, хой бүрүзүнден-не 2,7 килограмм дүктү кыргып алган. Бистиң партиявыс болгаш чазаавыс ооң ол ачы-хавыязын база бедик-биле үнелеп, ооң күш-ажылчы чедиишкиннерин Ленинчи юбилей медалы-биле демдеглээн.

СЭКП ТК-ның июль (1970 чыл) Пленуму тоску беш чылда хойжуларның мурнунга улуг сорулгаларны салган. Ол сорулгаларны, ылаңгыя кышкы үеде хойну одарладып кадарарын болгаш ажаарын экижидипейн турган чедип алыры берге. Хой малдың баш санын өстүрери, арбын эъттиг болгаш дүктүг болурун чедип алыры, харын кышкы ажаалданы канчаар организастаанындан шуут хамааржыр. Ындыг болганда амгы беш чылдың баштайгы чылында хой ажылының талазы-биле сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээри 1970—71 чылдың кыжының түңнелинден тодаргай көстүп келир деп чүвени дуржулгалыг малчын билип орар.

Хой ажылынга мергежилдиң болгаш хөй чыл дуржулганың ачызында Оюн Бады сески беш чылда база бедик көргүзүглерни чедип алганы ол. Ажыл-херектиң чедиишкинниг болурунга, ылаңгыя кышкы үеде хойларны эки ажаап-тежээри, билдилиг кадарып башкарары улуг рольдуг болур дээрзин малчын тодаргай чугаалап орар.

— Кышкы үе, ылаңгыя мал оолдаашкынының үези, малчын кижиге ёзулуг улуг шылгалда болур. Бистиң ажыл-агыйның байдалынга хойну тургузу азыравас болганда, одарны чөп ажыглавышаан, хойларга немелде чемни бичелеп берип, суун, дузун эки хандырарга, кандыг-даа кыш үезинде хой семис шырак артпышаан, төлү боткур, дүгү арбын болур. Бо кыш меңээ коргунчуг эвес, малга курлаап чемин четчир, он тонна сигенни ооң хоолулуг үезинде кескеш, кыштаамда дүжүрүп алганым бо — деп, Оюн Бады соруктуг чугаалаар болду.

— Он ажыг чылдың дургузунда ниитиниң малын малдааш, малды чемгерериниң болгаш ооң чамдык аарыгларынга удур демиселдиң аргаларын база өөренип алдым, ынчангаш зоотехниктиң болгаш мал эмчизиниң арга-сүмелерин шагның кайы-даа үезинде дыңнап, республиканың мурнакчы малчыннарының ажыл дуржулгазының дугайында чүүлдерин солуннардан номчуп, радиодан дыңнааш, ону база ажылымга ажыглап чор мен — деп, Бады чөптүг чугаалады.

Ол ам бо чылын дүңгүжүп төрүүр алды чүс ажыг тогду хойларны кадарып турар. Оларның амгы байдалы эки. Хойлары тогду-даа болза, чүс баш бүрүзүнге онаарштыр чүс хураганны алырынга ол иделгелдиг. Чүге дээрге малчын кижиниң ат-алдары алган чаш төлүнүң санындан, кыргып алган дүгүнүң хемчээлинден хамааржыры чажыт эвес-ле болгай.

— Тоску беш чылдың бирги чылында алган социалистиг хүлээлгемни партияның ам болур съездизинге алдар кылдыр черле күүседип шыдаар мен — деп, ол бүзүрелдиг чугаалады.

Бады Чамбалович ажы-төлүн база ажыл-иштиг кижилер кылдыр доруктуруп, кижизидип шыдаан. Ийи оглу, бир кызы чолаачылап ажылдап турар, а Седен-оол дээр оглу база колхозтуң дээре көргүзүглерлиг малчыннарының бирээзи, эрткен ажыл-агый чылында ол төрээн чүс баш хой бүрүзүнге онаарштыр 103 хураганны алган.

Мурнакчы малчынны партияның Таңды район конференциязындан областың партия конференциязынга делегат кылдыр соңгаан. Ол дээрге улуг алдар болгаш иделгелдир, ынчангаш Оюн Бады ону ажыл-иши-биле бадыткап шыдаар.

Төрээн чурттуң мурнунга бодунуң партийжи болгаш хамааты хүлээлгезин бедик медереп билир чорук, быжыг сагылга-чурум, күүсээчел, кижизиг аажы-чаң, биче сеткил колхозчу малчын коммунистиң ажылынга чедиишкинниг болурунуң магадылалы болу берген.

1971 чылда бистиң чуртувустуң хойжуларының мурнунга улуг болгаш харыысалгалыг сорулгалар салдынган. Ол сорулгаларны шиитпирлээри малчын бүрүзүнүң ак сеткилинден, ажылгырындан хамааржыр, ынчангаш малчыннарның мурнунга партияның салган ол сорулгаларын чедиишкинниг күүсединге Бады Чамбалович шыдаар улуг-хуузун киирер дээрзинге чигзинмейн барып болур бис. Партияның область конференциязы аңаа улуг школа, өөредилге болур, ооң хүлээп алыр шиитпирлери малчынны күш-ажылчы эрес-маадырлыг чоруктарже улам соруук киирер.

С. КЫЗЫЛ-ООЛ,
бистиң тускай корр.

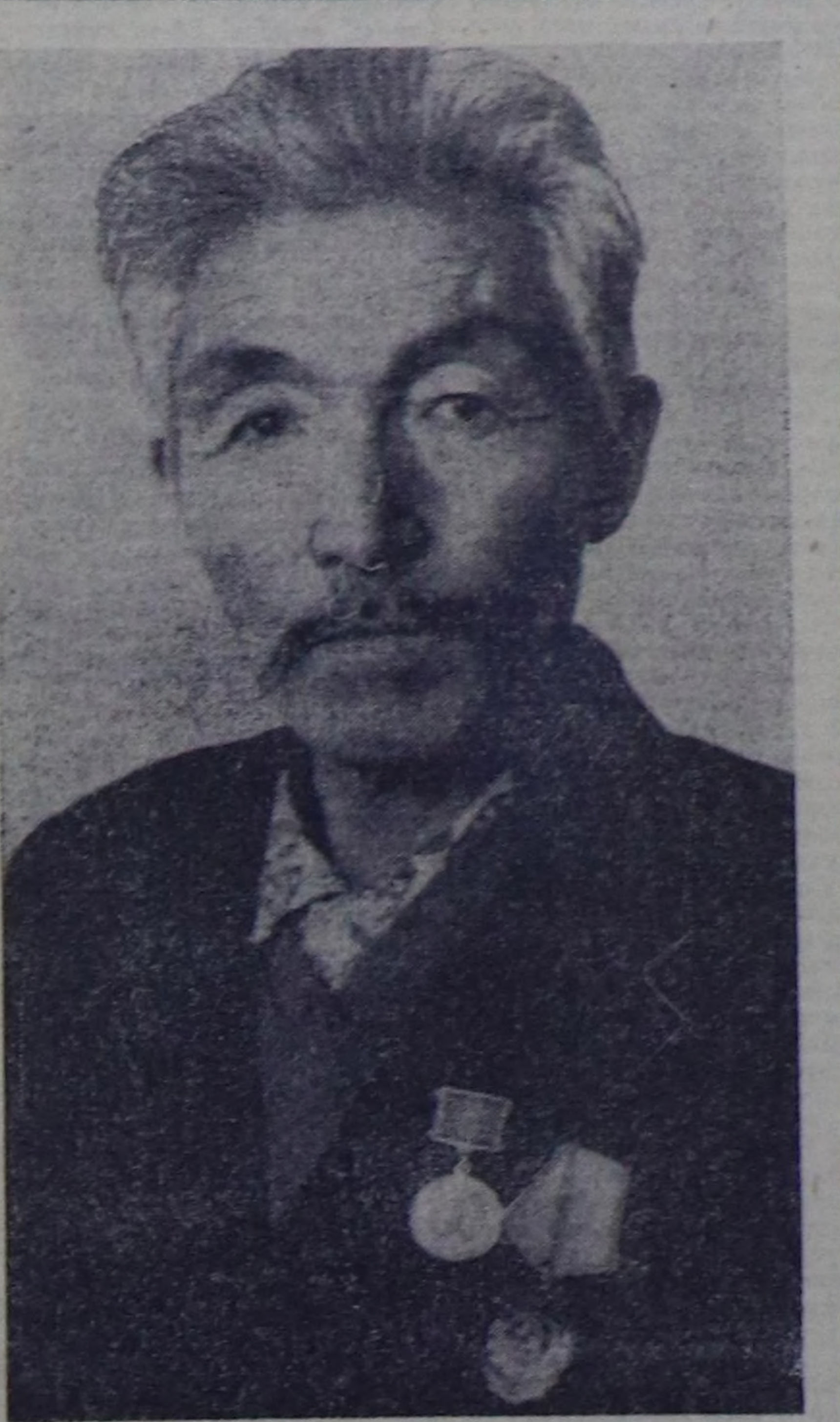

ЧУРУКТА: Б. Ч. ОЮН.

БҮДҮРҮЛГЕНИҢ АЖЫКТЫЫН БЕДИДЕР

Эрткен субботада Кызылга үлетпүр бүдүрүлгелериниң, тудугнуң, транспорттуң, харылзааның, садыгның, коммунал болгаш амыдырал хандырылгазының партия ажыл-агый активиниң хуралынга эрткен беш чылда республиканың үлетпүрүнүң, тудуг, транспорт, садыг, харылзаа, хандырылга организацияларының ажылының түңнелдериниң болгаш бо чылгы сорулгаларының дугайында илеткелди СЭКП обкомунуң секретары **В. И. Попов** кылганын солунга бижээн болгай.

Дептилгениң дүргедедириниң шимчедикчи күжү дээрге массаларның чогаадыкчы ажыл-үүлези болур. Бистиң партиявыс техниктиг дептилгени дүргедедиринче улуг күштү мөөңнээвишаан, эртемни болгаш бүдүрүлгени эргелеп башкарарын улам сайзырангайжыдып, күш-ажылды организастаарын бедик чадаже көдүрген. Ооң уламындан ажылчы чоннуң чогаадыкчы идепкейи көдүрүлгеп, бүдүрүлге коллективтеринде мурнакчыларның, чаартыкчыларның саны көвүдээн.

Эрткен беш чыл Тываның экономика картазын дыка чаарткан. Чаа бүдүрүлге черлери тыптып келгилээн, эргилерни чаарткылаан. Ол үениң иштинде капитал салыышкыннары 1961—1965 чылдарныындан 50 млн. рубль көвүдээн ийикке 173,4 млн. рубль четкен. Ол салыышкыннарның элээн хөйүн республикага өңнүт металлургия, тудуг материалдарының үлетпүрлерин хөгжүдеринге, энергетиканы, улус ажыл-агыйын электрижидеринге болгаш чуртталга, культура-амыдырал тудуунга чарыгдаан.

Беш чылдың планныг сорулгалары колдуунда чедиишкинниг күүсеттинген. Техниктиг дептилгениң, дериг-херекселдерни, бүдүрүлге күчүлерин эки ажыглааның ачызында республиканың кол-кол бүдүрүлгелери күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн дыка бедидер аргалыг болган. «Тыва даг-дугу» комбинатка ол көргүзүг 69,8 хуу, Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезинге 74,3, тараа продуктулар эргелелинге 36,8, Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйынга 32,4 хуу өскен. Бо дээрге бистиң бүдүрүлгелеривисте улуг курлавырлар барын көргүзүп турар-дыр.

Тудуг, транспорт, харылзаа, амыдырал хандырылгазының коллективтери база беш чылды эки дооскан, ол үениң иштинде ажыл-чорудулгага сан-түң болгаш шынар талазы-биле чедиишкинниг болганын илеткелчи демдеглээн.

Улус ажыл-агыйының хөгжүлдезинге чаагай салдарны экономиктиг реформа чедирген. Бисте 65 бүдүрүлгениң дөртен бири чаа системаже шилчээн. Олар ниити продукцияның 90 хуузун берип турар. Бо бүдүрүлгелерде ажыл-агый удуртукчулары, партия болгаш өске-даа хөй-ниити организациялары бедик бүдүрүкчүлүг техниканы, механизастаашкынны шиңгээдир талазы-биле улуг ажылды чорудуп турар. Чаа реформаның күчүлүг быраларын чөп ажыглааныңдан «Тыва даг-дугу» комбинат планда көрдүнгениниң ёзугаар карылгалыг ажылдаарының орнунга орулгалыг бүдүрүлге болуп, өзүп-мандаанын чугаалаарга-ла ол системаның ажыктыы билдингир-дир.

Илеткел талазы-биле санал бээринге киришкен мурнакчы ажылчыннар — Кызылдың № 1 АТБ-зының чолаачызы **Ю. Н. Зюзинниң** болгаш Улуг-Хемде № 586 мехколоннада бызаңчылар бригадири **Г. Г. Хохловтуң** чугаазын хуралдың киржикчилери сеткил ханыышкын-биле дыңнаан.

— Бензин сөөртүр аар машиналарда 14 кижи составтыг коммунистиг күш-ажыл бригадазын удуртуп турар мен. Беш чылды эрткен чылдың июньда күүседипкеш, ам 1972 чылдың үлүүнде ажылдап тур бис. Ол дээрге техникага камныг, ажыл-ишке демниг болурундан чедип алдынган түңнел-дир — деп, Ю. Н. Зюзин чугаалаан.

Тудугжу кадрларны быжыглаарының, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң кол аргазы болза кижилерниң мергежилин бедидеринче кичээнгей салыры, бир тудугжуну ийи-үш мергежилге өөредири, күш-ажылчы чаагай чижекке кижизидери чугула деп, Г. Г. Хохлов саналдаан. Бригадир ол бодалын боду-

(Төнчүзү 2-ги арында).

МУРНАКЧЫЛАР-БИЛЕ ДЕҢНЕЖИР ДЭЭШ

Тес-Хем районнуң партия активиниң хуралынга эрткен чылда мал ажыл-агыйын сайзырадыр талазы-биле кылып чоруткан ажылдарның түңнелин чугаалашкан. Ажыы-биле чугаалаарга, олар ындыг-ла өөрүнчүг эвес. Район эът бүдүрер болгаш сүт садар планнарын күүсетпээн, боттарының социалистиг хүлээлгелерин күүсетпейн турар ажыл-агыйлар ам-даа бар. Коммунистер ол дугайында боттуг чугааны чоруткан.

Юбилейлиг чылда кызып ажылдааш, багай эвес көргүзүглүг болган «Ак-Эрик» колхозунуң чедиишкиннерин демдеглевишаан, аңаа СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун тывыскан. Районда хойжу бригадаларның мурнакчызы ол-ла колхозтуң № 1 хой бригадазы болган. Ону сес чыл иштинде район Совединиң депутады, коммунист фронтучу Соян Алдын-Херел удуртуп турар. Ооң кадарчылары эрткен чылда 100 баш төрүүр хойдан 103 хураганны меңди доруктуруп, хой бүрүзүнден 2,5 кг дүктү кыргып алган. Мурнакчы бригадир — областың партия конференциязының делегады.

Мыйыстыг бода мал фермаларында «Чодураа» колхозтуң Хараал-Тей фермазы эки көргүзүглүг болуп, 100 инектен 90 бызааны өстүрүп, саанчы бүрүзү чылда ортумаа-биле 1222 кг сүттү саап алган. Ында саанчы коммунист Чедей Чооду чарыштың тиилекчизи болган.

Хойжуларның иштинде мурнакчыларның саны өзүп, чыл бүрүде эки көргүзүглер чедип ап турар малчыннар база-ла эвээш эвес. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Даваа Севилбаа биле Ховендей Шимит 100 төрүүр хойдан 110 хураганны ажаап ап, бир хойдан-на 3,3 кг дүктү кыргаан.

Бо чылын район 100 баш төрүүр малдан 85 анай, хураганны, 80 бызааны, 70 кулунну алыр болгаш 1455 тонна эътти, 165 тонна дүктү, 250 тонна сүттү садып, мурнакчы районнар-биле деңнежип ажылдаарынче районнуң бүгү ажылишчилерин коммунистер кыйгырган.

Тес-хемчилер-биле ажылының дуржулгазын солчуп, ол хуралга Эрзин райкомунуң бирги секретары эш А. Монгушка баштаткан малчыннар база кээп олурушканнар. Ийи районнуң көдээ ажыл-ишчилери чаа чылда мал бажын өстүрүп, ооң бүдүрүкчүлүг болурунуң талазы-биле бүгү хемчеглерни ап ажылдаарын сүмележип, районнар аразында социалистиг чарышты улам калбартырын дугурушканнар.

С. ЧАЖИН-ООЛ,
бистиң штаттан дашкаар корреспондентивис.

БАШТАЙГЫ МИЛЛИОН

ГАВАНА. (СЭТА). Куба баштайгы миллион тонна чигирни бүдүрген. Бо күш-ажылчы чедиишкин чигир тростниктиниң плантацияларында, а ол ышкаш чурттуң бүгү алды можузунуң чигир бүдүрер заводтарында түс-түс муң куба ажылчы чоннарның эрес-маадырлыг күш-ажылының ачызында чедип алдынган.

Гавана можунуң ажыл-ишчилери баштайгы миллион тонна чигирни бүдүреринге улуг салыышкынын киирген, Кубага чигир тростниктиниң дүжүдүн ажаап алырының эң-не ажыктыг арга-методун Гавана можуга бир-ле дугаарында нептереткен. Чаа арга-метод чигир тростниктиниң кезикчилериниң санын 50 хуу кызырар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер арганы берген.

В. Ульбрихтиң илеткели

БЕРЛИН. (СЭТА). ГСЧП ТК-ның Бирги секретары, ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы В. Ульбрихт ГСЧП ТК-ның пленумунга «ГСЧП-ниң VIII съездизинге политиктиг белеткел дугайында» деп илеткелди кылган. Вальтер Ульбрихт партияның VII съездизиниң соонда эрткен үениң дургузунда ГСЧП-ниң болгаш республиканың ажылчы чоннарының ажыл-чорудулгазының түңнелдерин анализтеп, чоокку чылдарда оларның мурнунга тургустунган сорулгаларны чугаалаан. ГДР-де социализм тургузуушкунунда, тайбыңга ынакшылдыг герман социалистиг күрүнени бүгү талалыг быжыглаар талазы-биле чедип алган улуг чедиишкиннерни ол демдеглээн. Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа күрүнелер-биле акы-дуңма чаңгыс эпке кады хөделбишаан, Герман Демократтыг Республика тайбың болгаш айыыл чок чорук дээш демиселге бодунуң салыышкынын киирип турар дээрзин В. Ульбрихт чугаалаан.

1971 чылдың июнь 14-тен 19-ка чедир болур эртер ГСЧП-ниң VIII съездизинге хамаарыштыр В. Ульбрихтиң демдеглээни:

Совет Эвилелиниң болгаш делегейниң социалистиг системазының даштыкы политиказының чугула айтырыглары, а ол ышкаш коммунистиг ниитилеңи тургузарының айтырыгларын болур-чогууру-биле чугаалажып көөр ужурлуг СЭКП-ниң XXIV съездизиниң чыыдыралы бистиң партиявыстың съездизинге улуг ужур-дузалыг боор турар.

Илеткелдиң хөй кезиинге В. Ульбрихт делегей байдалының айтырыгларын, делегей хөгжүлдезиниң чорудулгазынга Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының бүгү күрүнелериниң чедирип турар шиитпирлиг салдарын, Европага тайбыңның болгаш айыыл чок чоруктуң чугула фактору болур герман ажылчын-тараачын күрүнениң ролюн чырыткан. «Делегейде күштерниң деңнигүүрү социализмге, антиимпериалистиг хосталгалыг шимчээшкинге ажыктыг кылдыр, демократияга болгаш тайбыңга ажыктыг кылдыр өскерилген» деп, ол айыткан. Ооң шиитпирлиг үндезини ССРЭ-ниң хөгжүлдези болуп келген болгаш болуп-даа турар деп, В. Ульбрихт демдеглээн.

В. Ульбрихт айыыл чок чоруктуң айтырыгларының талазы-биле ниити-европа чөвүлел хуралын чыыдырарынга таарымчалыг аргаларның барын айыткан. Совет Эвилелиниң болгаш Варшава Керээзиниң өске-даа күрүнелериниң тайбыңга ынакшылдыг чайгылыш чок политиказының база күженишкиннериниң ачызында Европада дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарын чедип алырының аргалары бөгүн бар апарган дээрзин ол чугаалаан. ГФР-ге чүгле чаңгыс орук — бил чириниң болгаш тайбыңның оруу, янзы-бүрү ниитилел системаларлыг күрүнелерниң аразында тайбың дугуннаашкынның оруу херек.

В. Ульбрихт ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң аразында, ПУР-нуң болгаш ГФР-ниң аразында керээлерни Европага тайбыңны хандырарының херээнге чугула базым кылдыр демдеглээн.

ГДР-ниң болгаш ГФР-ниң аразында харылзааларга хамаарыштыр В. Ульбрихтиң демдеглээни: ийи герман күрүнениң аразынга чүгле тайбың дугуннаашкынның харылзаалары, делегей эргезинге үндезилээш, керээ ёзугаар чогумчалыг дипломаттыг харылзаалар чедип алдынган турup болур. ГДР-ниң болгаш ГФР-ниң КНО-га хүлээп алырының эргежок чугулазын ол айыткан.

ГДР-ге социализмниң сайзырангай ниитилел системазын улам ыңай тургузарының, удуртулганы сайзырангайжыдарының, планнаашкынның болгаш күш-ажылды организастаарының, кадрларны белеткээриниң болгаш эртем-техниктиг революцияны боттандырарының айтырыгларынче илеткелде улуг кичээнгей салдынган.

Шериг күжү-биле кылган эргилде

Чөөн Африканың Уганда күрүнезиниң найысылалы — Кампаланың болгаш ийиги улуг хоорайы Энтеббениң кудумчуларынга январь 25-те даң бажында танкылар дааш, үгер-боолар, боо дааштаашкыннары дыргын апарган. Ооң соонда каш-ла шак эрткенде, Угандага шериг күжү-биле күрүне эргилдези болган, чазак дүжүрткен болгаш эрге-чагырганы армия холга алган деп, коргуп-сүрээн чурттакчыларга радио дамчыштыр чарлап дыңнаткан. Уганданың чаа шериг ёзу-чурумун чурттуң чепсектиг күштериниң командылакчызы генерал-майор Иди Амин баштай берген.

Президентиден дүжүрткен Милтон Оботе Нацияларның дем каттыштырылгазының Сингапурга доозулган конференциязындан самолёттуг чаныp келчораашэргилде болу бергенин дыңнаан. Оботе ол чуртту 1962 чылдан бээр удуртуп келген. Хамааржылга чок дугуннаар эргелиг болурун Уганда ынчап чедип алган. Ооң мурнунда Англияга ажылеткен чурт чораан.

Милтон Оботе болгаш ооң чазаа ол аныяк республикага эрткен үеде колония чораанындан артып калган феодалдар болгаш аймактар өжээннежилгези-биле шыңгыы демисел чорудар ужурга таварышкан. Ооң баштааны Уганданың улусчу конгрези деп удуртукчу партиязы банкыларга, даштыкы садыгга күрүне контролюн тургускан. Бодавыже, ол бүгүге ниитики реакция, аймактар баштыңнары болгаш шажынчылар таарышпаан.

Уганда делегейниң бүгү чурттары-биле эки харылзааларны тудар деп, чаа шериг ёзу-чурумунуң баштыңы генерал Амин январь 28-те медеглээн. Чаа ёзу-чурум КНО-нуң уставынга, Африканың чаңгыс эп организациязының дүрүмүнге болгаш уставынга шынчы деп, Амин база бадыткаан.

Чурттуң ниитики хөгжүлдезин алгаш көөрге, бээде феодал үзелдиг болгаш аймак чаңчылдарын хевээр арттырары дээш демисежип турган партиялар-биле катай, политиктиг бүгү партияларның Угандага ажыл чорударын чөпшээрээн турар деп, генерал Амин мооң мурнунда-ла дыңнаткан. Шериг эрге-чагырга чазакка удур ажыл чорудуп турган ужурунда кара-бажыңга кеземче эрттирип турган хөй кижини хостаан деп, Кампалага январь 28-те тускай чарлап дыңнаткан.

Ам Угандада хаан ёзу-чурумун күзээрлерниң идепкейжип турарының дугайында дыңнадыглар оон кээп турар. Кампаланың кудумчуларында Буганданың 1967 чылда дүжүрткен хааны 11-ги Мутесаның чуруктары болгаш хаан туктары көстүп турар апарган. Шериг ёзу-чуруму ол хаанның сөөгүн Лондондан Угандага эккээр деп, амдыгаавштан-на дыңнаткан. Ук хаан чакпылыдап чорааш, Лондонга өлүп калган.

Угандага шериг күжү-биле кылган эргилде Африкага 1963 чылдан бээр 25-ки эргилде болган, Африканың чурттарының колониализм күчүлезинден хосталырының парын, бергезиниң база бир херечилели боор турар.

Дуржулга солчулгазы — эки эгелээшкин

Республиканың мал ажылының тускай эртемниглериниң бир хүннүг семинары Бии-Хем районга эрткен субботада болган. Аңаа чамдык ажыл-агыйлар удуртукчулары, көдээ ажыл-агый эргелелдериниң начальниктери база киришкен. Семинарның киржикчилери, ылаңгыя аныяк бода малды кышкы үеде семиртип өстүрериниң талазы-биле районнуң үш кол ажыл-агыйлары — «Кызыл тараачын» колхоз биле «Саян», «Өөк» совхозтарының дуржулгазын сонуургап көрген.

Районнуң болгаш тус-тус ажыл-агыйларның удуртукчулары база мал ажылының тускай эртемниглери, бригадирлер сески беш чылда бода малды интенсивтиг семиртип өстүреринге хамаарыштыр чедип алган чедиишкиннерин, ол талазы-биле боттарының дуржулгазын болгаш келир үеде перспективаларын семинарның киржикчилеринге таныштырган болгаш оларның сонуургаан айтырыгларынга тодаргай харыыларны бергилээн.

Семинар бодунуң ажылын «Саян» совхозтан эгелээн. Аңаа ол совхозтуң директору эш В. Г. Пашенко ажыл-агыйның 1969 чылдан бээр мал, чер ажылынга чедип алган чедиишкиннерин чугаалап берген соонда, сески беш чылдың сөөлгү чылында ажыглалга кииргени, чаа төлевилел ёзугаар туттунган бызаалар болгаш төрүүр инектер кажаазын сонуургадып көргүскен.

Семинарның киржикчилери дараазында «Кызыл тараачын» колхозтуң Туранда сүт бараан, Күдүргүнда мал семиртир фермаларынга, «Өөк» совхозтуң Хошпайда хойжу бригадазының төвүнге, ажыл-агыйның механизастаттынган теп шаңнынга, саар инек кажаазынга чедип, мында ажылчыларның ажылдап турарында чамдык чаа чүүлдерни сеткил ханыышкын-биле сонуургап көргеннер.

«Өөк» совхозтуң төвүнде Культура бажыңынга семинарның киржикчилери чыглып келгеш, көрген чүүлдеринге хамаарыштыр дуржулга солчуп, бүдүн хүннүң ажылын түңнээн. Аңаа республиканың көдээ ажыл-агый министри эш Д. Д. Лас-оол, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазының бирги оралакчызы эш В. Е. Серяков, обкомнуң көдээ ажыл-агый килдизиниң эргелекчизи эш Н. М. Конгар олар республикада мал семиртилгезиниң байдалынга хамаарыштыр тодаргай анализти бербишаан, бо ажыл талазы-биле бии-хемчилерниң дуржулгазын черчерге ажыглаарын сүмелеп, түве чугаалаашкан.

БИСТИҢ КОРР.

ХӨЛЕЗИЛЕНИКЧИЛЕРНИ ЧЫЛЧА ШАПКАН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Төп разведка эргелелиниң Лаостуң дагларда чурттап турар аймак улустарындан элдидип ап, өөреткен болгаш чепсеглээн хөлезиленикчилер отрядтарын Лаостуң патриотчу күштериниң чедиишкинниг дайын чорудулгаларының түңнелинде бүрүнү-биле чылча шапкан, Лаоста хөй америк шериг аэродромнарын ажыглалдан үндүрген.

Лаостуң нейтралитединге чөрүштүр Төп разведка эргелелиниң Лаостуң тургускан кол даянныр пункттарының бүгү четкизинге, ооң иштинде Боловен штаттың (Мурнуу Лаос) чөөн талазында Төп разведка эргелелиниң «РС-22» дээр тускай лагеринге айыыл таварышкан. Бодунуң репортажынга «Вашингтон Ивнинг стар» солуннуң тускай корреспондентизи Арбакльдиң сагындырганы болза, бо лагерь «каш-каш чылдарның дургузунда Төп разведка эргелелиниң удуртулгазы-биле хөделип келген 10-гу батальонунуң бирги тускай партизан (үрегдекчи, хоралакчы — **СЭТА-ның тайылбыры**) кезээниң баазазы боор келген».

Лаостуң дагларда чурттап турар аймак улустарындан тургускан бо кезектерни америк офицерлер командылап турган болгаш оларга 900 хире кижи турган. Кезектерниң сорулгазы болза, Лаостуң патриотчу күштеринге удур үрегдекчи, хоралакчы халдаашкыннарны кылыры, Лаостуң девискээринде америк ужар чүүлдүң бомбалаар черлерин тодарадыры, а ол ышкаш Лаоста америк шериг аэродромнарын камгалап, таныыылдаары боор турган.

САР-НЫҢ ПАРТИЯ-ЧАЗАК ДЕЛЕГАЦИЯЗЫ МОСКВАДА КЕЛГЕН

СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың чалаанын ёзугаар премьер-министр, камгалал министри, Араб социалистиг катап төрүттүнүүшкүн партияның Регионалдыг удуртулгазының кежигүнү армия генералы Хафез Асад баштадыр Сирия Араб Республиканың партия-чазак делегациязы албан ёзузунуң чоруун кылып, февраль 1-де Москвага келген.

САР-ның болгаш Совет Эвилелиниң күрүне туктары-биле шимээн Внуково аэродромга делегацияны СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев болгаш өскелер-даа уткаан.

(СЭТА).

Бүдүрүлгениң ажыктыын
• БЕДИДЕР •

(ТӨНЧҮЗҮ. ЭГЕЗИ 1-ГИ АРЫНДА).

нуң бригадазының дуржулгазы-биле таныштырып, тайылбырлаан.

Партияның XXIII съездизиниң Директиваларын ёзугаар эрткен чылын ажыглаалга кирген «Тыва кобальт» комбинатты чоргаарал-биле адаар бис. Ында чогаадыкчы идепкейлиг, эртем-билигни шиңгээдип алырынга чүткүлдүг коллектив ажылдап турар. Рудадан металл алырының чаа технологиязын боттандырар, чаа-чаа дериг-херекселдерни тургускан бо металлургия бүдүрүлгезиниң төлевилелинде чедир көрбээн чүүлдер «Тыва кобальтының» ажылынга шаптараазыннарны тургускан. Ынчалза-даа коллектив ол бергелерни ажып эртер дээш, боттуг ажылдарны кылып турар. Комбинаттың мурнунда продукция бүдүрериниң төлевилеттинген күчүзүн дүрген шиңгээдип алырының сорулгазы тургустунган.

— Ооң кол аргазы болза техниктиг депшилгениң оруу-биле чорууру болган — деп, техника эртемнериниң кандидады, комбинатта бүдүрүлге-техниктиг килдистиң эргелекчизи **Д. Б. Бузур-оол** чугаалаан. Ону ёзугаар комбинаттың кол специалистери, техниктиг чогаадылгага сундулуг эштер, мурнакчы ажылчыннар кобальтылыг концентрат алырының таарымчалыг технологиязын тодараткаш, ажылды эде тургускан. Чаа технология ёзугаар продукция бүдүрериниче шилчээн. Чаартылга, эде тургузулга чижектиг ажылдарны февральда бүрүн доозарын планнаан. Ам сорулга болза, бүдүрүлге темпилерин дүргени-биле өстүрери болур. Ол дээрге инженерлер чаартылгаларның ужур-дузазын ажылчыннарга тайылбырлаары, күш-ажылды чөп организастаары, бар арга-курлавырларының ажыглалын экижидери болбайн аан.

— Сактырга, үүрмек болгулег чамдык айтырыглар ажылга шаптыктап турар. Чижээ, залчег солчулгазын дүрген боттандырып, анаа туруушкун болдурбазы чугула. Ынчалза-даа комбинаттың ажылчыннары суурдан ажылга чогуур өйүнде келир транспорттан бергедеп турар. Хову-Аксы АТБ-ниң автобус парыгын артык кезектер-биле четчелээри чугула — деп, оратор демдеглээн.

Тудуг талазы-биле ажыл бисте элээн экижээн-даа болза, ону организастаанында четпестер хөй. Чылдан чылче шилчиир, тудуу доозулбас объектилер, мергежилдиң чавызы, кадрлар чедишпези чергелиг айтырыгларны илеткелчиниң шүгүмчүлээнин хүлээп алгышаан, «Тыва тудуг» трестиң эргелекчизи **Ч.-Д. Б. Ондар** ажылды экижидеринге ажыглап болур чүүлдерге доктааган. Тудугнуң материал-техниктиг баазазы быжыглыг, бо бүдүрүлге индустриалдыг аргаже шилчип орар. Чаңгыс аайжыткан белдирлер, элтепчыыр блоктар, ажылды дүн-хүн, неделя айлы-биле планнаарынче шилчээни база депшилгелиг арга. Республиканың капитал тудугга негелдезиниң өзүп орарын барымдаалааш, тудуг бүдүрүлгезиниң планнаашкынын экижидерин, кандыг тудугну, кажан эгелээш, доозарын ыяк болдурарын көрүп турар. Тудуг материалдарының улуг комбинады бо чылын ажылдап эгелээр. Оон төлевилээн күчүзүн дарый шиңгээдип алгаш, калбак хаалалардан бажын тударынга дүрген өөренири чугула. Шеверлел ажылдарын улам сайзырангайжыдарын трест база планнап турар. Тудугжу кадрларны быжыглаарының, профтехөөредилгени дамчыштыр бедик мергежилдиг ажылчыннарны белеткээриниң, оларны оран-сава-биле хандырарының, чагыкчы биле тудуг организацияларының аразынга ёзулуг ажыл-агыйжы харылзааны тургузарының айтырыгларынче оратор кичээнгей салган.

Кызылдың, Барыын-Хемчиктиң бүдүрүлге коллективтериниң ажылының түңнелдерин, оларның съезд мурнундагы чарыжының дугайында партия хооркомунуң болгаш райкомунуң секретарьлары **Ю. С. Путинцев, К. М. Ак-кые** чугаалаан. Бүдүрүлгеге эки түңнел дээрге-ле коллективтерге партийжи-массалыг ажылды чогуур деңнелге тургузарындан хамааржыр. Инженер-техниктиг удуртулганы улам сайзырангайжыдып, даанган ажыл-херек дээш харысалганы бедидип, курлавырларны чөп ажыглап, камналга чурумун шыңгыы сагып тургаш, бедиткен хүлээлгелерни күүседип болуурун ораторлар демдеглээн. Апрель 17-де—коммунистиг субботник хүнүнде — организастыг, быжыг соруктуг ажылдаарын олар чугаалаан.

Садыг, амыдырал хандырылгазының чугула айтырыгларынга Респотребсоюзтуң баштаар чериниң даргазының оралакчызы Х. А. Салчак, чоннуң амыдырал хандырылга министриниң оралакчызы **В. Г. Коганков** олар доктааган.

Партияның съездизинге уткуштур алган хүлээлгелерни Кызылдың электри станциязының коллективи чедиишкинниг күүседип турарын бүдүрүлге-техниктиг килдистиң эргелекчизи **А. И. Григорьев** хуралдың киржикчилеринге дыңнаткан. Экономика хөгжүлдезин хандырарынга энергетика үлетпүрүн шапкын темпилер-биле сайзырадыры чугула. Ону Тываның энергетиктери билип турар.

— Сибирьниң энергия системазындан ток албас болзувусса, келир кыжын Кызылдың болгаш чоок кавы районнарның электри энергияга хереглелин хандырып шыдавас бис. Бо чылгы планда Ак-Довурак — Чадаана, Кызыл — Шагаан-Арыг аразының электри дамчыдылгазының шугумун тударын көрген. А Чадаана—Шагаан-Арыг аразы планга кирбээн. Ынчалзажок ол тудугну бо чылын кылыры, акша-хөреңгини немей үндүрери чугула болуп турар— деп, эш Григорьев саналдаарга, хурал чүүлдүгзүнген.

Партияның шиитпирлерин күүседиринге совет улустуң медерелдии, идепкейлии, чогаадыкчы аргазы улуг рольду ойнаан. Беш чылда бистиң республика продукция бүдүрерин 1,5 катап өстүргени, оон 30 хуузун күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткениниң күсели-биле көвүдеткени — ажыл-ишчи тиилелге. Ынчалза-даа ол биске кызыгаар эвес. Түңнелди оон-даа экижидип болурунуң аргалары бар. Чамдык удуртукчуларның харысалга чогундан, оларның негелделиг эвезинден ажыл сандараар, күрүне планы күүсеттинмес чүүлдер тургулаан. Ону эде көөрү чугула деп, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы **В. Н. Антышев** саналын эгелээн. Автомашиналарның анаа туруушкунундан 300 муң тонна чугула чүъкту чедир сөөртпээни, 1 млн. хире рубльди тудугга чедир шиңгээтпээни дээрге ажыл-херекти чогумчалыы-биле организаставаанының херечизи-дир.

Күш-ажылдың болгаш бүдүрүлгениң сагылга-чурумун кошкадыр, харысалга дугайын уттуптар чүүлдерден пиво заводу, үлетпүр бүдүрүлгелер комбинадының ыяш цеги, КМК-62-ниң склады негелдеге чедир ажылдавайн турар. Чайгы үеде одаар чүүл курлавырын мөөңнеп алыр дугайында удуртур органнарның айтыышкыны турбуже, чамдык бүдүрүлгелер, албан черлери кыжын хөделип эгелээр, ол-бо черлерге айтырыг тургузар, транспорттуң, хөмүрдаш бүдүрүлгелериниң ажылын нарыыдадыр чүүлдер дээрге, бүдүрүлге чурумунуң хажыдыышкыны-дыр.

Автомашина кезектери чедишпес. А чеже машинаны үреп, буза шаап турар бис? Оларны септеп, чаартырынче хөй артык кезекти үндүрүп турар. Ынчангаш күш-ажылдың сагылга-чурумун шыңгыырадыры чугула.

Кадрларны ажылга быжыглаарынче кичээнгейни күштелдирер херек. Чолаачылар курузу дооскаппарның чүгле 20 хуузу автобүдүрүлгелерде артып калган, а артканнары өскээртен ажыл дилеп турары дээрге, аныяк кадрларже кичээнгей чок чоруктуң уламы. Тудугда байдал база ындыг.

Социалистиг чарышты ёзу барымдаалап эвес, а дээштиг организастаар херек. Мурнакчыларның дуржулгазын нептередириниң кол хевири—чарыш. Ону чөп ажыглап, салдынган сорулгаларны чедип алыры чугула.

Хуралга СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары эш **С. К. Тока** чүве чугаалаан. Съездиге, областың партия конференциязынга бедик көргүзүглерлиг ужуражыр дээш, күжениишкинниг ажылдаарынче, курлавырларны бүрүн ажыглап, камналга, күш-ажыл чурумун күштелдиринче хуралдың киржикчилерин ол кыйгырган. Тус черниң үлетпүрүн улам хөгжүдериниң сорулгаларын эш Тока онзалап чугаалаан.

Актив хуралынга 1971 чылдың социалистиг хүлээлгелерин бедик көдүрлүүшкүн-биле хүлээп алган.

М. ДҮЛҮШ.

СЭКП=ниң XXIV съездизинге уткуштур

ХҮН БҮРҮЗҮ—ШАЛЫПЧЫ

Тоску беш чылдың баштайгы чылынче Шагаан-Арыг АТБ-зиниң коллективи эки көргүзүглерлиг кирген. Сески беш чылдың болгаш 1970 чылдың пландары хуусаа бетинде, декабрь 28-те күүсеттинген. Чүгле сөөлгү 1970 чылда 293,5 муң тонна улус ажыл-агыйының чүъгүн сөөрткен, ону тонна-километрже шилчидерге 8281 муң четкен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 1969 чылга хамаарыштыр 105,6 хуу болган.

Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастап, чаа техниканы шиңгээдип ап, септелгениң технологиязын экижидип, анаа турар чорукту кызырып, автомобильдерге кожугларны ажыглап тургаш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улгаттырган. Күш-ажылды эртемге үндезилеп чорударының планын ёзугаар шимчедикчилер эптээр тускай столдарны тургускан, ажылдаар черлерниң чырыын, дериг-херекселдиң будуун таарыштырган. Автоажыл-агыйда чунар болгаш ажылчыннарның, специалистерниң ажылдап кедер хевин чуур черлерни тургускан.

Чаа техниканы шиңгээдип алырынче болгаш септелгениң технологиязын чаартырынче улуг кичээнгейни салып турар. Гидравликтиг прессти, масканы, элээн каш тельферлерни, тергежигештини болгаш өске-даа чугула механизмнерни ажыглап турар. Гаражты элгыдып тургаш, ажыктыг бүдүрүлге шөлүн немээн. Ам бүгү-ле автомобильдер чылыг черде турар. Бо чорук септекчилерниң болгаш чолаачыларның күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн элээн бедиткен.

Автобүдүрүлгениң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары чедиишкиннерни чедип алырынга улуг рольдуг болганнар. Олар партия организациязының удуртулгазы-биле коллективте калбарган социалистиг чарышка киришкеш: хүн бүрүзү — шалыпчы болур ужурлуг деп принциптиң адаа-биле ажылдап турар.

Ам бүгү коллектив, чаңгыс кижи ышкаш, съезд мурнунуң шалыпчы күш-ажылының ээлчээнде кирген. Мурнундагы чылдың шалыпчы эгелээшкини улуг идигни берген. Мурнуку одуругга коммунистер болгаш комсомолчулар чорууру чаңчыл болган. Коммунист чолаачылар С. Килин, П. Илюшкин, септекчилер Г. Попов, И. Жданов олар ажылга үлегерин көргүзүп, онаашкан ажылын хүн бүрүде 20—30 хуу ажыр күүседип, артык кезектерни, бензинни камнап, анаа турар чоруктарны эвээжедип келгеннер. Күш-ажылдың хоочуннарындан аныяктар база-ла чыдып калбааннар. Комсомолчу чолаачылар В. Кожемякин, В. Болбак, К. Шырап болгаш өскелер-даа мурнакчыларның одуруунда санадып турар.

Ол ышкаш слесарь-моторист И. Доровских, дуңзаалакчы Г. Попов, В. Худоногов, кол механик Н. Мельничков олар чаартыкчы саналдарын киирип, бүдүрүлгеге шиңгээдип турарлар. Ол коллективте 30 хире чаартыкчылар бар. Коллективтиң дөрттүң бир кезии бүдүрүлгениң мурнакчылары болуп турар.

Партия, профэвилел, комсомол организациялары ажылдап турар кижи бүрүзү норма күүселдезин чедип алган турар сорулганы салган. Септелгениң шынарындан, техниктиг ажаалдадан планның, социалистиг хүлээлгелерниң күүселдези хамааржыр болгай. Ынчангаш кол механик Н. Мельничков, улуг механик И. Прудников болгаш өске-даа специалистер септелге, дериг-херекселдерни ажыглаарының, автомобильдиң тургузуунуң дугайында, өске-даа темаларга өөредилгени чорудуп турар. Амгы үеде автомобиль тургузуунуң дугайында 32 шак өөредилгени ажылчыннар эртип турар. Бүдүрүлгениң хоочуннары коммунист Г. Татарчук болгаш дарган В. Барыбин аныяктарга арга-дуржулгазын күзелдии-биле дамчыдып берип турарлар.

Партияның ээлчеглиг съездизин төлептиг уткуур дээш транспортчулар бүгү күжүн угландырган. Бедик күш-ажылчы көдүрлүүшкүннүг ажылдап турар.

Л. КУЛАГИН.

Кыштаглардан медээлер

● *ЧӨӨН-ХЕМЧИК районда «Тыва» совхозтуң «Теве-Хая» салбырында С. Комбуга удурткан бызаа ажаакчылары 4 кижи 219 бажын азырап, хүр кыштадып турар. Бызаа кажаазында электри чырыы бар, малга чылыткан сугну берип турарлар.*

Малчыннар кажаазының ишти-даштын үргүлчү арыг тудуп, сигенден эгелээш өске-даа чемнерни норма ёзугаар чарыгдап турар. Ажаакчыларның кызымак ажылының түңнелинде бызаа дүн-хүнде 200 грамм деңзини немеп турар.

М. СЕГБЕ.

• • •

● *МӨҢГҮН-ТАЙГА районнуң «Малчын» колхозунуң № 2 хойжу бригадазының ажыл-ишчилери төрээн 600 баш хойнуң чаш төлүн менди доруктуруп турар.*

Ч. СЮРЮН.

Кичээнгейни шиитпирлеттинмээн сорулгаларже

Амгы үеде партия организациязы бүрүзү бодунуң коллективинде кылдынган ажыл-херектиң дугайын хандыр анализтээш, кол кичээнгейни четпестерни чайладырынче, шиитпирлеттинмээн айтырыгларже болгаш аргаларны, курлавырларны чөп ажыглаарынче угландырып турар. Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» колхозунуң коммунистери чоокта чаа ол бүгүнүң дугайын тодаргай чугаалашкан. Ажыл-агый эрткен юбилейлиг чылда күрүнеге көдээ ажыл-агый продуктуларын садар талазы-биле планныг сорулгазын шуптузун ажыр күүсеткен.

Ында хөй-хөй малчыннар эрес-шудургу күш-ажылы-биле бедик түңнелдерни чедип ап, социалистиг чарышка бирги черде кирип турар. Оларга төрүүр 100 өшкүден 156 анайны алган Х. Назытпайны, төрүүр 100 хойдан 120—123 хураганны алган хойжулар О. Данчай-оолду, Б. Хемчикти болгаш оон-даа өскелерни хамаарыштырып болур. Хоочун коммунист, мурнакчы хойжу Оюн Данчай-оол колхоз бүдүрүлгезинге үлегер-чижээн көргүзүп, коллективтиг ажыл-агыйны улам хөгжүдеринге бодунуң күжүн, аргаларын берип келген. Эрткен чылын төрүүр 100 хойдан 123 хураганны, хой бүрүзүнден 3 кг дүктү кыргып ап, 6 тонна сигенни белеткээш, кыштаанда чедирип алган. Малдың кажааларын ылап септеп белеткээн. Ынчангаш ол ам кыштаглаашкынны хүр чаагай чорудуп турар. Хойжу шудургу ажыл-херээ-биле ажыл-ишчилерниң бедик хүндүткелин чаалап алган. СЭКП Улуг-Хем райкомунуң кежигүнүнге, партияның область конференциязының делегадынга соңгуткан.

Ол колхозта коммунистер чоокта чаа районнуң партия конференциязының түңнелдерин чугаалашкаш, шиитпирлеттинмээн айтырыгларже, СЭКП-ниң XXIV съездизинге белеткелдерже кичээнгейни мөөңнээн. Ажыл-агыйның мал болгаш чер ажылында четпестер ам-даа хөй, ону эртемге үндезилеп организастаар талазы-биле ажыл кошкак. Чыл санында эвээш эвес мал чидип, хорап турар. Хойжулар А. Байыр-оол 22 хойну, К. Балчук-оол 17 хойну, Ч. Кичээл-оол 13 инекти чидирген.

Партия, профэвилел база комсомол организациялары политиктиг ажылды кошкадып, ажыл-херек дээш харысалганы бедитпейн турар. Ооң түңнелинде чамдык колхозчулар ажыл шагы үзер, арагалаар, хөй-ниитиниң чурумун үрээр таварылгалар бар. Оларның аразында ийи чаңгыс коммунистер безин бар. Чижээ, партия кежигүнү С. Чыдыг-оол арагалап, ажыл шагы үзүп, оглун школаже чорутпайн, боду партия хуралынга келбейн турган. Ооң соонда коммунистер ону партия хуралынга шыңгыы чугаалашкан. Ол ышкаш коммунист Д. Хывыт-оол даандырган ажыл-херекке харысалгазын кудуладып, 5 хойну чидирген болгаш арага-дарыга хандыгып турар.

Колхоз тургустунганындан бээр бо чылдың июньда 30 чыл болур. Ажыл-агый бодунуң ол юбилейинге уткуштур бүгү ажыл-херекти экижидер ужурлуг. Амгы үеде чамдык одарларда хой төрүп эгелээн. Малдың чаш төлүн бүрүн камгалап алыры-биле хойжулар, сакманщиктер-биле ажылды экижидер, оларның дугайында доктаамал сагыш салыр херек. Часкы хову ажылынга белеткелди механизаторлар чүгээр чорудуп, 16 тракторнуң 14-түн септеп алган. Ынчалзажок өске белеткелдерни база дүргедедири эргежок чугула.

Ажыл-агый чорудулгазынга болгаш масса-политиктиг ажылга хөй-нииti органнарының, ылаңгыя профэвилелиниң ролюн бедидериниң, колхозчулар ортузунга кижизидилге ажылын, коммунистерниң болгаш бүгү активтиң өөредилгезинге контрольду күштелдирериниң дугайын айытпышаан, СЭКП-ниң XXIV съездизин төлептиг уткууру-биле, беш чылдың баштайгы чылының сорулгаларын чедиишкинниг күүседири-биле холбашкан хемчеглерни коммунистер дугуржуп алган.

В. АНДРЕЕВ.

◆

ДАГЛАРДА ТУДУГ

Разданның даг-химия комбинады-биле кожа Раздан ГРЭС-ти тудуп турар. Закавказьеде 1 миллион 200 муң киловатт күчү-шыдалдыг, эң улуг ГРЭС ол.

ГРЭС-тиң бирги турбиназы эрткен чылдың төнчүзүнде электри күжүн бере берген.

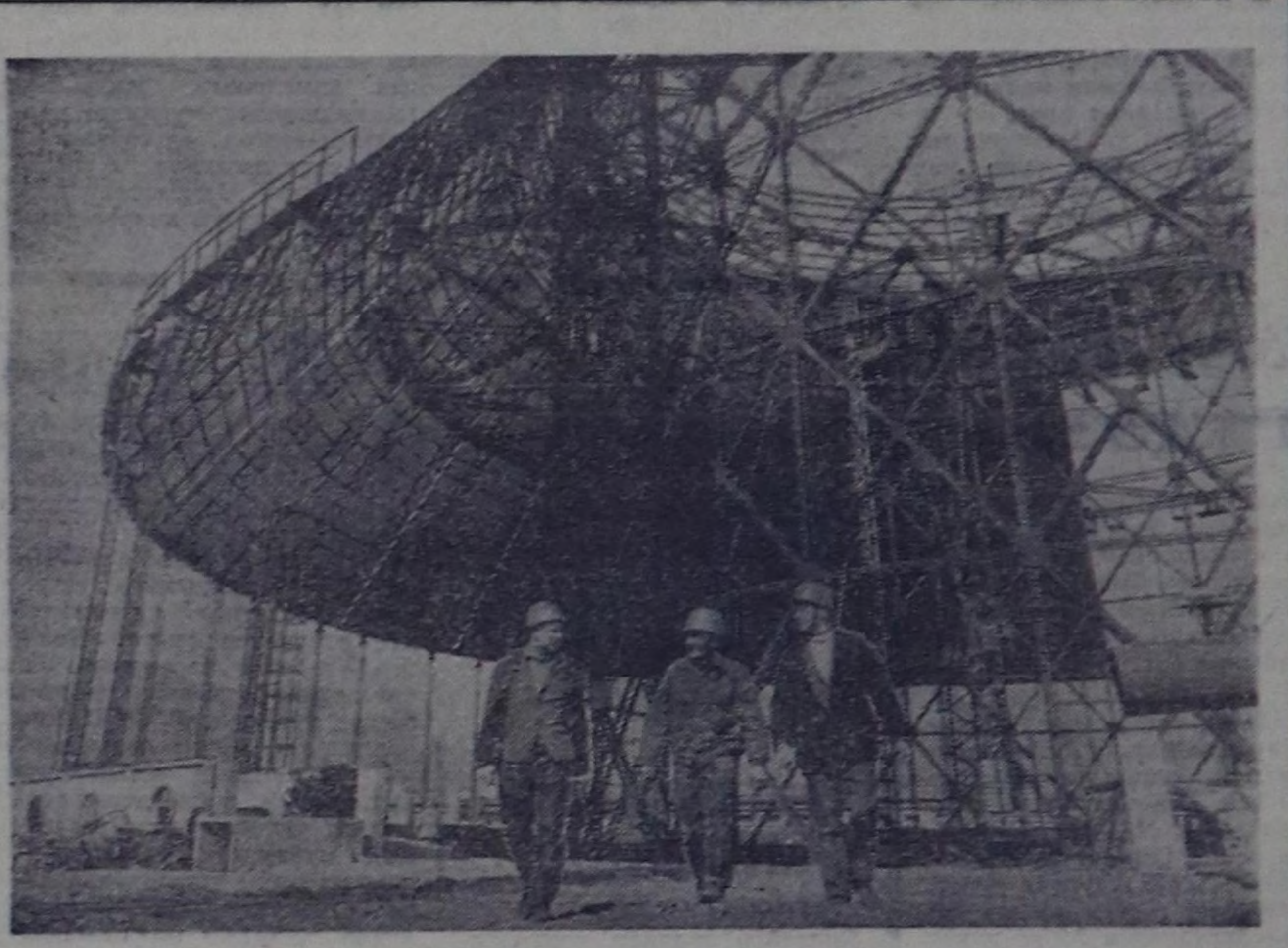

ЧУРУКТА: Раздан ГРЭС-тиң соодулга дерииниң тудуу.

Э. Иссакянның фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

◆

ЭКОНОМИКТИГ БИЛИГЛЕРНИҢ ҮНДЕЗИННЕРИ

«Экономиктиг билиглерниң үндезиннери» деп курстуң бирги темазын («Бистиң социалистиг экономикавыс») «Шын» солуннуң эрткен чылда үнгүлээн № 268, 273, 288, 307 номерлеринде парлаан. Ам «СОЦИАЛИСТИГ БҮДҮРҮКЧҮ БҮДҮРҮЛГЕ» деп ийиги теманы парлап эгеледивис.

СОЦИАЛИСТИГ БҮДҮРҮКЧҮ БҮДҮРҮЛГЕ

Социалистиг экономиканың кол-кол онзагай чүүлдери болгаш артык күштүү, ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының тургузуу болгаш ону улам ыңай хөгжүдериниң сорулгалары бирги темада көрдүнген. Совет экономиканың чедиишкиннери, коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарының темпизи, ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидери бүдүрүлге коллективтериниң ажыл-чорудулгазындан кол хамааржыр.

УЛУС АЖЫЛ-АГЫЙЫНЫҢ КОЛ ЗВЕНОЗУ

Бүдүрүкчү бүдүрүлге улус ажыл-агыйының кол звенозу, бот-тускайлаң бүдүрүкчү ажыл-агый болур. Ол бодунуң ажыл-чорудулгазын ниити өнчүнүң болгаш мөлчүлге чок коллективтиг күш-ажылдың баазазынга үндезилеп чорудуп турар.

Эрткен бирги темада көргенивис бүдүрүлгениң чепсек-херекселдеринге ниити өнчүнүң ийи хевиринге бүдүрүкчү бүдүрүлгелерниң ийи хевири (**күрүнениң болгаш кооперативтиг**) дүгжүп турар. Бир дугаарларынга 50 муң бүдүрүкчү бүдүрүлге (заводтар, фабрикалар, шахталар, рудниктер болгаш оон-даа өске), тудугнуң болгаш монтажтың 16 муң эге организациязы, 14 муң совхоз, демир-оруктар, автоажыл-агыйлар, пароход тудуушкуну, хамааты ужар чүүл эргелелдери болгаш материалдыг кежиктер бүдүрер өске-даа бүдүрүлгелер хамааржыр.

Бистиң чуртувуска кооперативтиг бүдүрүкчү бүдүрүлгелерге нургулайында колхозтар болгаш колхозтар аразында организациялар хамааржып турар. 1970 чылдың эгезинде колхозтар саны 35 муң хире болган.

Продукция бүдүрерин, онаалдаларны күүседирин, күрүне онаалдазынга дүүштүр ачы-дуза көргүзерин, бүдүрүлгениң техниктиг дерилгезиниң деңнелин болгаш ажыктыын доктаамал бедидерин хандырары бүдүрүкчү бүдүрүлгениң кол-кол сорулгалары ол. Ол сорулгаларны күүсетпишаан, бүдүрүлге болза, бүдүрүлге чорудулгазын организастап, эргежок чугула материал-техниктиг дерилгелерни садып алыр, белен продукцияны садып сайгарып, өске бүдүрүлгелер болгаш организациялар-биле саң-хөө талазы-биле санаашкыннарны кылыр, кадрларны шилиир, оларның мергежилин бедидер ажылдарны чорудуп турар.

Улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында бүдүрүлге байдалдары аңгы-аңгы болганындан ону организастап тургусканында болгаш планнаашкынында, күш-ажылды болгаш материалдыг курлавырларны хуваап, саң-хөө херээн эңмелеп чорудуп турарында онзагай чүүлдер бар болуп турар. Ындыг онзагай чүүлдер турзажок, социалистиг бүдүрүлгелер боттарының социал-экономиктиг алыс байдалының талазы-биле чаңгыс аай хевирлиг, күрүнениң планныг онаалдаларын үндезин кылгаш хөгжүп турар, оларның эргелери болгаш хүлээлгелери чаңгыс аай хоойлулар база дүрүмнер-биле тодараттынып турар.

Күрүне бүдүрүлгелериниң **эргелери** болгаш **хүлээлгелери** Күрүнениң социалистиг бүдүрүкчү бүдүрүлгезиниң дугайында Дүрүмде бижээн. Ону 1965 чылдың октябрь 4-те үндүрген ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы-биле бадылаан. «Күрүнениң социалистиг бүдүрүкчү бүдүрүлгези бодунуң оперативтиг эргелелинде азы ооң ажыглалында быжыглап бергени күрүнениң эт-хөреңгизин ажыглавышаан, үстүкү черге удуртуп алгаш бодунуң коллективиниң күжү-биле улус ажыл-агыйының планынга дүүштүр бүдүрүлге ажылдарын (продукция бүдүрери, онаалдалар күүседири, ачы-дуза көргүзери) бот-орулга-чарылгага үндезилеп боттандырып, хүлээлгезин күүседип, ол ажыл-чорудулга-биле холбашкан эргелерни ажыглап турар, ол бот-тускай балансылыг болгаш юридиктиг чер болур»—деп, Дүрүмде бижип турар.

Бүдүрүлгени эргелеп башкарарын сайзырангайжыдары болгаш ажыл-агыйжы инициативаны хөгжүдери-биле холбашкан хемчеглер системазынга чугула черни ол ээлеп келген дээрзин бүдүрүлге дугайында Дүрүмнү ажыглап келгениниң эрткен беш чылының арга-дуржулгазы көргүскен. Бүдүрүлгелер хөй-хөй техниктиг, күш-ажылчы, бүдүрүлге, саң-хөө болгаш бодунуң ажыл-чорудулгазының өске-даа айтырыгларын үстүкү черден чөпшээрел манап орбайн, шалыышкыны-биле боттары шиитпирлептер аргалыг болу берген.

Ажыл-агыйның үстүкү органнары-биле удур-дедир харылзажырынга чугула өскерилгелерни ажыл-агый реформазы киирген. Ажыл-агыйны башкарарының чаа байдалдарынга бүдүрүлгелерниң бот-тускайлаң чоруу калбарган, бүдүрүкчү коллективтерниң инициативазын бедидеринге таарымчалыг байдалдар тургустунган. Үстүнден бадылааш бүдүрүлгеге бээр планныг көргүзүглерниң саны элээн кызырылган.

Планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг бериишкинниң чаа системазынче шилчээн бүдүрүлгелер чурттуң бүгү улус ажыл-агыйының деңдески хөгжүүрүнге эргежок чугула чүгле кол-кол көргүзүглер талазы-биле күрүнеден планныг даалгаларны ап турар.

Бүдүрериниң талазы-биле, чижээлээрге, үлетпүр бүдүрүлгелеринге продукцияның чугула хевирлериниң талазы-биле онаалдаларны болгаш сайгарып турар продукцияның ниити хемчээлин онаап бээр: **совхозтарга** — күрүнеге садар продукцияның кол-кол хевирлериниң натуралыг хемчээлин, **тудуг организацияларынга** — объектилерни ажыглалга киргенин болгаш чогуур үе-шаанда база чагыг ёзугаар күүсеткен объектилер азы ажылдың үе-чадазының талазы-биле тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлин барымдаалаар.

Ынчангаш чүгле улус ажыл-агыйының саарылгазынче кирип турар продукцияны үстүнден планнап турар-дыр. Бүдүрүлгелер арткан көргүзүглерин боттарының планнарынга тускай тодарадып ап турар. Оон аңгыда күрүнеден берген онаалданы күүседиринге каража чедире бербес хире болза, өске бүдүрүлгелерден болгаш организациялардан чагыгларны ап база пландан ажыр продукцияны бүдүрүп болур эргелиг.

Бүдүрүлгелерге күш-ажыл талазы-биле ажыл төлевириниң ниити фондузу тургустунар. Өске көргүзүглерни (ажылдакчыларның санын, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн, ажылдың ортумак төлевирин) олар боттары санап алыр. Эргелеп башкарарын, күш-ажыл төлевириниң хевирлерин болгаш мактап-шаңнаарының негелделерин бүдүрүлгелер боттары чогаадып кылыр. Административтиг-эргелел аппарадын, министерствону болгаш ведомствону үндезин чок хөөредирин болдурбас дээш, эргелел аппарадын тударынга ой-хемчээлдиг акшаландырылыышкынны бүдүрүлгелерге берип турар.

Бүдүрүлгелерге бадылап бээр саң-хөө көргүзүглериниң кол чугулазы — продукцияны сайгарганындан кирип келир орулганың түңү болуп турар. Бүдүрүлгелерде орулгадан экономиктиг идиг бериишкиниң фондулары тургустунар, бүдүрүлгени улам ыңай хөгжүдеринге, социал-культурлуг хемчеглерни болгаш чуртталга тудуушкунун калбартырынга, коллективтерни шаңнап-мактаарынга оларны ажыглап турар. Күрбанкының чээлилерин, ылаңгыя бүдүрүлгени техника-биле дерип сайзырадырынга оларны ажыглаар аргалар бүдүрүлгелерде калбарып турар.

Ажыл-агыйны эргелеп башкарарының чаа байдалдарынга күрүне бюджеди-биле бүдүрүлгелерниң удур-дедир харылзаалары база өскерилген. Ам күрүне бюджединче бүдүрүлгелерниң орулгазындан казып үндүрүп бээр үлүү оларда быжыглап бергени бүдүрүлге фондуларының хемчээлиниң деңнелинден хамааржыр апарган.

Бүдүрүлгелерниң эргелерин калбартыры дээрге-ле, планныг онаалдаларның күүселдези дээш оларның харысалгазын бедидери, продукция бүдүрерин болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улгаттырары, материалдыг болгаш акша курлавырларын ажыктыг чарыгдаары база орулгалыг ажылдаары дээни ол болур.

«Бүдүрүлгелерниң ажыл-агыйжы тускайлаң чоруун калбартпышаан, партия болгаш Совет чазак бүдүрүлгениң, техниктиг депшилгениң, капитал салыышкынының, күш-ажылдың болгаш саң-хөөнүң өртек-төлевиринин кол угланыышкынын планнап хөгжүдериниң талазынга чаңгыс аай политиканы чорудар болгаш моон соңгаар-даа чорудар» деп СЭКП ТК-ның сентябрь (1965 чыл) Пленумунуң доктаалында айыткан.

Бүдүрүкчү бүдүрүлге бүрүзү эргежок чугула материал-техниктиг курлавырларны дужаап турар болгаш бодунуң продукциязын хереглеп турар хөй-хөй өске бүдүрүлгелер база ажыл-агый организациялары-биле сырый харылзаалыг.

Материал-техниктиг хандырылга болгаш саарылга талазы-биле бүдүрүлгелерниң база организацияларының аразында удур-дедир харылзааларны болза, бүдүрүлгелерниң ажыл-агыйжы калбак инициативазы-биле күрүнениң төпчүткен планнаашкынын, материалдыг удур-дедир харысалгалыг болур чорукту күштелдирериниң үндезин кылдыр ап, ону дүүштүр оларны тургузар.

Талаларның алган хүлээлгелерин оларның аразынга таарыштырып турар кол документ болза, **ажыл-агый керээзи** болур. Керээлерни чарып тургаш, күрүне планының онаалдаларын болгаш «Бүдүрүлге-техниктиг хереглелдиң продукциязын дужаар дугайында дүрүмде» база «Чоннуң хереглел бараанңарын дужаар дугайында дүрүмде» айыткылаан негелделерни удуртулга болдурар. Чазак ол документилерни 1969 чылдың апрель 9-та бадылап каан.

Керээде айыткан хүлээлгелер күүсеттинмейн баар болза, күрүне корум-чурумун үрээни болгаш материалдыг каражаны чедиргени ол кылдыр көөр.

Бүдүрүлгелерниң аразынга — продукция дужаакчыларының болгаш хереглекчилериниң аразынга дорт болгаш быжыг харылзааны калбартыр угланыышкын чаа реформа байдалдарынга дүүштүр алдынган.

1969 чылдың ноябрь 27-де колхозчуларның үш дугаар Бүгү-Эвилел съездизинге хүлээп алганы болгаш ол-ла чылдың ноябрь 28-те СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бадылааны колхозтуң Чижек Уставын үндезилеп алгаш ажыл-агыйларның сайзырадып кылып ап турары оларның уставтарын ёзугаар колхозтарның ажыл-чорудулгазы боттанып чоруп турар. «Колхоз болза, бүдүрүлгениң ниити чепсек-херекселдеринге болгаш коллективтиг күш-ажылга үндезилеп социалистиг көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин кады кылып чорудар дээш эки тура-биле каттышкан тараачыннарның кооперативтиг организациязы болур» деп, Чижек Уставта чугаалап турар.

Колхозтуң кол-кол сорулгаларын, колхозчуларның эргелерин болгаш хүлээлгелерин, черни болгаш ниитиниң өнчү-хөреңгизин ажыглаарының дүрүмнерин, күш-ажылды организастаарын болгаш ажыл төлевирин, продукцияны болгаш орулганы хуваарын, эргелеп баштаарын организастаарын болгаш колхозтарның бүдүрүлге-ажыл-агый чорудулгазының өске-даа айтырыгларын Чижек Устав тодарадып турар.

Чаа устав колхозтарның ажыл-агыйжы бот-тускайлаң болгаш идепкейлиг чоруун көскүзү-биле калбартып турар. Күрүнеге садар продукцияның быжыг чагыг-планынга үндезилээш, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин планнаарының сөөлгү үеде тургустунган болгаш Уставта база көргүстүнген чаа корум-чуруму улуг ужур-дузалыг болуп турар.

Социалистиг демократияны колхозтарга улам ыңай хөгжүдеринге болгаш быжыглаарынга, ниитилел бүдүрүлгезин улам ыңай сайзырадырынга, көдээ суурларның ажыл-ишчилериниң сонуургалын бедидеринге Устав улуг салдарны чедирген.

Ак-Довурактан

«...Чечен чогаалдың, уран чүүлдүң, культураның чечектелиишкининиң дугайында, кижи бүрүзү хуузунда аргаларын эң долу илередиринге бүгү байдалды тургузар дугайында, бүгү ажылчы чоннарның эстетиктиг кижизидилгезиниң уран-чечен чүүлдерге бедик сонуургалды болгаш культурлуг чаңчылдарны чоңга сиңниктирериниң дугайында партия соксаал чокка сагыш салыр. Уран-чечен эгелээшкин күш-ажылды улам улуу-биле сорук киирер, амыдыралды каастаар болгаш кижини чаагайжыдар».

(СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ПРОГРАММАЗЫНДАН).

БО АРЫНДА — АК-ДОВУРАКТЫҢ КУЛЬТУРА АМЫДЫРАЛЫНДАН

«Тыва даг-дүгү» комбинат—Тываның аар үлетпүрүнүң баштайгызы. А Ак-Довурак хоорай—чалыы назынның хоорайы деп атты шынзыткан, кайгамчыктыг чаартынган чер. Мында үлетпүр, тудуг, культура, чырыдыышкын, садыг талазы-биле хөй муң кижи ажылдап, улуг үүлени бүдүрүп турар. А оларның угаан-бодал талазы-биле негелделерин долу хандырары дээш культура албан черлериниң ажылдакчылары кызымак ажылдап турар.

„Кирип моорлаңар, көрүңер!“

Хоорайга кая-даа чорууруга: «Кирип моорлаңар!», «Көрүңер!», «Келиңер!» дээн сөстерлиг чарлалдарны бо-ла көрүп болур. Бистиң хоорайывыста дөрт библиотека, 16 кызыл-булуң, 2 номчулга, 3 спорт залы, ийи залдыг Культура бажыңы ажылдап турар. Он, сес чылдың ийи школазы, аныяктарның кежээки школазы, профтехучилище, кежээки техникум, музыка школазы, ДОСААФ-тың чолаачылар школазы, техниктиг депшилгениң болгаш кадыкшылдың кежээки университеттери база бар.

Республикада эң улуг, «Даг-дүгү» дээр стадионну тудуп турар. Бо хүннерде ында футболдуң, баскетболдуң, хол бөмбүүнүң, теннистиң, чиик атлетиканың, катоктуң шөлдери ажылдап турар. Кыш, чай чокка ажылдаар — сугга эштир бассейн, спорт залы удавас ажыттынар. Спортчу бо комплексти «Тыва даг-дүгү» комбинаттың күш-хөреңгизи-биле тудуп кирген.

Удавас хоорайга профилакторий болгаш Эңге-Белдирге турисчи бааза ажыттынар. Уругларның беш ясли-садтарында 700 ажыг уруг хаара туттунган.

Эрткен ленинчи юбилейниң чылында ак-довуракчылар культура албан черлериниң ажылын улам экижиткен.

Библиотекаларга, цехтерниң кызыл-булуңнарынга, өске-даа черлерге «Ленинниң херээ чурттап, тиилеп тур», «Ленин — дириглерниң дирии», «Ленинниң ады болгаш херээ өлүм чок»! дээш, өске-даа сөстерни бижээш, шимээн булуңнарны, делгелгелерни хөйнү көрген бис.

Ленинчи хүннерде «Хемчиктиң отчугаштары» ансамбль концерттерни чоңга хөй удаа бараалгаткан, уран чүүлдүң 1969 чылда болган республика көрүлдезинге бедик үнелелди ансамбль чедип алган.

Ынчаарда ансамбльге ёзулуг энтузиастар тургулаан. Ол болза З. Кибардина удурткан танцы, В. Хинкис баштаан ыр бөлүктери-дир.

Культура бажыңынга кижизидилгелиг хемчеглерни үргүлчү чорудуп турар. Чижээ, эрткен чылын аңаа «Салгалдарның ужуражыышкыны» деп аттыг кежээ солун болган. Чээрби чылдардан эгелээш, алдан чылдарга чедир салгалдарның төлээлери залды долдур олургулапкан. Культура бажыңының сценазынга дириг төөгү каракка көстүп эртип турганзыг болган. Хамааты болгаш Ада-чурттуң Улуг дайыннарының киржикчилерин—буурул баштыг, хөректерин орденнер, медальдар долган хоочун кижилерни аныяктар диңмиттиг адыш часкаашкыннары-биле уткуп база үдеп турганнар. Бо кежээниң болуп турган үезинде зал шуут хайнып турду. Революсчу ырлар улаштыр-улаштыр куттулуп келгилээр. Уян улус ында-мында ишкирнип ыглажып-даа олургулаар кылдыр, кижилерниң сеткилинге ол хире ханы салдарлыг болуушкуннар аңаа болуп турган.

Көжеге база бир ажыттына бээрге, хоорайда чурттап, ажылдап турар акы-дуңма 40 ажыг национуң төлээлекчилери бүдүрүлгелер аайы-биле үнгүлеп келгеш, ырлажып үнгүлээрге, оларга байыр чедирген үннер залдан диңмиреп тургулаан.

Хоорайда үлетпүр, транспорт, тудуг черлеринде кызыл-булуңнар аныяк кижилерниң угаан-бодалының өзүп сайзыраарынга, культурлуг амыдырал талазы-биле ёзулугла одаглар болзун дээш бүгү чүүлдерни кылып турар бис.

Ынчангаш үлегерлиг чараш шиметтинген, четчир херекселдиг кызыл-булуңнар хөй. Чижээ, даг-дүгү арыглаар фабриканың кызыл-булуңу. Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилериниң, күш-ажылдың хоочун кижилериниң чуруктарын ында көскү черде делгегилээн. Хүндүлелдиң девтери бо. Ында мурнакчыларны киир бижээн. Хөй чүүлдерни көргүскен плакаттар. Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарынга хамаарыштырган стендилер, ленинчи комсомолдуң алдарлыг оруун көргүскен делгиирлер. Оон ыңай хостуг шактарда ажылчыннар, инженер-техниктиг ажылдакчыларга ойнаар оюн херекселдери база бар. Дискуссиялыг хурал, күш-ажылдың депшилгелиг аргазының школазының кичээлдери база аңаа болгулаар.

Ак-Довурак хоорайның Турум (Постоянная) дээр суурунда ниити чуртталганың дөрт-дөрт каът ийи бажыңы бар. Оларда аныяк бүдүрүлгечилер, монтажниктер, слесарьлар, электриктер, шеверлекчилер, бетонщиктер, арматурщиктер — бүгү мергежилдиң кижилери чурттап турар. Олардан кол негелделер: эки ажылдаар, эки өөренир, культурлуг чурттаар. Ниити чуртталганың ол бажыңнарының кызыл-булуңнарында шупту чүве бар: пианино, радиоприёмниктер, биллиардтаар, теннис ойнаар столдар, шыдыраа, солун, сеткүүлдер... Чурттаарынга таарымчалыг чүүлдер база бар: газ, электро-одакчылар, соодукчулар, хеп чуур машиналар, ванналар. Ол бүгүнү кижизидилге ажылынга бүрүн, чөп ажыглаар дээш, партия, профэвилел, комсомол организациялары кызымак ажылдап турар.

Неделя санында «Тываның аныяктары» деп радиодамчыдылга организастап турар. А рудникке, даг-дүгү арыглаар фабрикага илеткелдерни, беседаларны, чарлалдарны микрофон дамчыштыр база чорудуп турар. Ажылдап турала кала, чүү болурун, болуп турарын билип алыр.

Күш-культура, спорт болгаш чоннуң дыштанылгазының талазы-биле айтырыгже кичээнгейивисти кошкатпайн турар бис. Культура бажыңында, школаларда, профтехучилищеде спорт залдары бар, оларны куруг тургуспас, аныяктарның күш-культура талазы-биле кижизидилгезинге оларны бүрүн ажыглаары кол сорулга деп санап турар бис. Спорттуң янзы-бүрү мергежилиниң талазы-биле секцияларның ажылын бедик деңнелге тургузар.

Кышкы, чайгы үеде чоннуң хоорай дашты үнүп дыштаныырының айтырыын бисте коллектив бүрүзү боттарынга таарыштыр шиитпирлеп, организастап турар. Дыштаныр хүннерде тооруктаар, мөөгүлээр, каттаар, балыктаар, бойдустуң делгемиңге ойнап сергүүстээр талазы-биле хемчеглерни чайын, күзүн ап тургулаан. Ынчаар чоругулааш, кижилерниң кончуг өөрүшкү-биле чаңгылап кээп турарын көөрге, ол дугайында чугааларны дыңнаарга өөрүнчүг болгулаар.

Хоорайның Культура бажыңының чанында бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнериниң киржикчилеринге дуза көргүзер талазы-биле хемчеглерни алыр апаар бис, сөөлгү үеде ында бот-тывынгыр артистер-биле ажыл кошкаан дээрзин айтыр херек. Бо талазында кадрлар-биле ажыл бисте кошкак. Культура бажыңының директору каш удаа солушкан, черле уран чүүл талазы-биле мергежилдиг кадрлар дугайында бодаар ужурлуг бис.

Оон ыңай, чоннуң культура хандырылгазында четпестер ам-даа бар. Чамдык кызыл-булуңнарда, чижээ, механизация участогунда, Ак-Довурак АТБ-зинде, чуртталга-коммунал эргелелинде болгаш өске-даа черлерниң кызыл-булуңнарында ажыл кошкак, оларда шимелде-каасталга багай, массалыг ажыл чорувайн турар.

Ажылчын, албан-хаакчыларның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның ажыл шагындан дашкаар үеде дыштанылгазын организастаарында четпестер хөй, ооң хараазында ниитиниң корум-чурумун үрей бээр, чамдыкта арага-дарыже хандыга бээр таварылгалар тургулаар-дыр. Бо дээрге бистиң культура-массалыг ажылывыстың ам-даа кошкак болуп, маңаа эптиг аргаларны тып шыдавайн турарывысты херечилеп турар.

Бисте кол сорулга—партияның ам болур XXIV съездизинге уткуштур культура-массалыг ажылывысты бедик деңнелге көдүрери, культура албан черлериниң ажыл-чорудулгазын үлегерлиг организастаар дээш бүгү хемчеглерни алырывыс болур, бо сорулганы чедиишкинниг күүседир төлээде, активке кол даянып алгаш ажылдаар ужурлуг бис.

Д. ОДАҢ-ООЛ,
Ак-Довурак хоорайда парткомнуң инструктору.

КОНКУРСКА БЕЛЕТКЕНИР

Бистиң чуртувуста музыка уран чүүлү калбаа-биле нептерээн. Аңаа ынчаар идиг берип турар чүүлдер — концерттер организастаары, музыка театрларын тургускулааны, музыканы радио болгаш телевидение дамчыштыр күүседип турары, музыка школаларын дамчыштыр уруглар ортузунга массалыг хөгжүм өөредилгезин организастааны болуп турар, ынчангаш чоннуң эстетиктиг кижизидилгезинге бодунуң ролюн ол ойнап турар.

Ак-Довурак хоорайда музыка школазын организастаанындан бээр каш-ла чыл болган, ол аразында школа үргүлчү быжыгып, ооң өөреникчилери чыл-чылы-биле көвүдеп келген. Бо хүннерде школада 95 уруг өөренип турар. Музыка школазынга кончуг кызымак уруглар тааржыр, школага өөренмишаан, маңаа база өөренири чиик эвес болгай. Борта ада-иелер улуг рольду ойнаар, чүге дээрге өөреникчиниң ийи черге өөрениринге таарымчалыг байдалды олар тургузар. Чамдык өг-бүлелерде музыка школазынга өөрениириниң ужур-дузазын чедир билбейн турар чүүлдер база бар. Бо талазы-биле тайылбыр ажылын калбартып тургаш, чижээ, уруг-дарыг ийи школага кайын өөренип күш чедер деп олургулаар таварылганы болдурбас дээш күштү база үндүрер бис.

Эчизинде барып улуг музыкантылар — чоңга алдарлыг кижилер чогум-на музыка школазынга өөренип тургаш, оон депшип үнгүлээн дээрзин утпас херек. Уруглар музыка школазынга шуудап өөрени бергенде, дүрүм ёзугаар чылда үш катап көргүзер ужурлуг концерттерге киржирлер. Ооң-биле кады музыка талазы-биле лекцияны школага база чоруткулаар.

Класстар аайы-биле алыр болза, бисте гитара клазы эки ажылдап турар, ону харын-даа Кызылда музыка школазының ол талазы-биле клазындан ажып турар деп санап турар эштер база бар, ынчангаш ол ылап-ла ындыг бе дээрзин музыка школаларының Кызылга чылдын болур конкурузу илередир апаар.

Бисте ыры ансамблы база чедиишкинниг. Музыка херекселдери четчир. Баянистерниң клазында өөреникчилер мергежииринин шың оруун тыва берген. Биске чаа класстарны — скрипка, үрер хөгжүм талазы-биле ажыдып болур, аңаа хамаарыштыр башкылар-даа, өөренир оолдар, кыстар-даа бар. Ындыг болзажок школада өрээлдер чедишпези-биле ол боттанмайн турар, моон соңгаар бо айтырыгны өөренип көөр боор деп идегеп турар бис.

Эрткен чылын Кызылга болган конкурска бистен 10 кижи баргаш, алдызы шаңналга четкен. Оларга, ылаңгыя гитара талазы-биле Г. Пушкина, баянга Н. Алексеев, пианинога — С. Чычаан-оол болгаш өске-даа өөреникчилер хамааржыр. Бистиң школавысты дооскаш, Кызылдың уран чүүл училищезинде өөренип киргеннер база бар, а бо чылын аңаа 6 кижи өөренип кирер.

Үстүнде айытканывыс ышкаш, үш концертти өөреникчилер башкының хүнүнде, март 8-те болгаш отчёт концертинге көргүзерлер.

Ам өөреникчилеривис бо чылдың конкурузунга белеткенип турар, ону бердинген программа ёзугаар кылыр болгаш оон ыңай боттарының күзели-биле күүседир чүүлдер база аңаа кирер. Бо белеткелди чедиишкинниг кылырын — партияның съездизинге белээвис кылдыр көрүп турар бис.

Инженер-даа, агроном-даа, башкы-даа кижи музыка талазы-биле база мергежилдиг болур болза, ону — бедик культуралыг кижи деп чугаалап болур бис. Ынчангаш коммунизм тургузукчузу кижи бүрүзү шак ындыг болурун оралдажыр болгай. Ону боттандырарынга музыка школалары улуг рольду ойнаар.

В. ХИНКИС,
школаның директору.

УРАН ЧҮҮЛДҮ ЧОҢГА

Ак-Довурак хоорайда Культура бажыңының чанында ыр, танцы, шии болгаш оркестр бөлгүмнери ажылдап турар. Оларның киржикчилери доктаамал болуруп чедип ап, идепкейлиг активчилерге даянып алгаш, көрүкчүлерниң эстетиктиг негелделерин хандырар талазы-биле бодувустуң үлүүвүстү киирери — бистиң кол сорулгавыс ол. А активчилер бисте хөй. Олар янзы-бүрү мергежилдиң кижилери, ынчалза-даа уран чүүлдүң аргазы-биле чоңга өөрүшкү чедирер деп ниити сорулга оларны каттыштырып турар, ооң-биле кады олар—бедик медерелдиг кижилер. Ол дээрге, инженер-энергетик Д. Рухмин, рудникте Н. Алдын-оол, чолаачы В. Ермаков, ажылчын Б. Саая, студент П. Монгуш, Культура бажыңының ажылдакчызы З. Кипардина болгаш өскелер-даа-дыр.

Миннип чугаалаарга, 1969 чылда, республиканың уран чүүл көрүлдезинге белеткелдер үезинде чедип алдынган хөй чүүлдер сөөлгү үеде билдирбестей бергени кымга-даа чажыт чүве эвес-тир. Ынчангаш ол көрүлдеге шаңналдар алгылаан уран чүүл бөлгүмнериниң ажылы баксыраан. Ам оларның ажылын мурнуку турган деңнелинге чедир, харын оон-даа бедик кылдыр көдүрер деп сорулга бистиң мурнувуста туруп турар.

Маңаа кол чүве—бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнеринче кижилерни хөйү-биле хаара тудары болур, чүгле шак ынчаар ажылдаар болза, оларның ажылын үзүктел чок болдуруп болур. Ооң-биле кады Ак-Довурак хоорайда чамдык коллективтерге, чижээ, тудуг эргелелиниң, ниити чуртталга бажыңнарының база фабриканың улуг цехтериниң аайы-биле бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнерин тургузар хемчеглерни алыр өй келген. Ону ынчаар кылбайн тургаш, чүгле Культура бажыңының чанынга бот-тывынгыр коллективтер тургузары-биле кызыгаарлаттынар чорук чедиишкинни хандырып шыдавас.

«Хемчиктиң отчугаштары» ансамбльдиң ажылының сулараанын барымдаалааш, ооң ажылын экижидер хемчеглерни алыр ужурлуг бис.

Бот-тывынгыр уран чүүлдүң шыырак коллективин Культура бажыңының чанынга тургузар, ылаңгыя ооң киржикчилериниң хөй нуруузунга профтехучилище, школалар коллективтериниң идепкейлиг кижилери сөөлгү үеге чедир кол киржип турган чүве болганда, бөлгүмнерниң киржикчилериниң уран мергежилин бедидер дугайында хемчеглерни моон соңгаар тодаргай алыр апаар бис. Ынчаарга оларның өөреникчилери чайгы үеде дыштаныр чоруй баргылаар болгай, ынчангаш оларның бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнериниң ажылынга доктаамал киржирин хандырар талазы-биле боттуг чүүлдерни кылыры чугула.

Партияның съездизинге уткуштур арткан хонуктарда чүнү кылыр ужурлуг бис?

Культура бажыңының шимелдезинге хамаарыштыр съездиге уткуштур, Совет эрге-чагырганың 53 чылының дургузунда Совет чурттуң чедиишкиннерин көргүскен плакат-көргүзүгнү, күш-ажылга, дыштанылгага болгаш өөредилгеге холбаштырган уран чурулганы таарыштыр чуруп белеткээр бис. Культура бажыңынга болгаш хоорайга-даа фотостендилерни кылырынга фотолабораторияны эки кылдыр дериир, беш чыл планының түңнелинге холбашкан стендилер кылыр.

Культура-массалыг ажыл талазы-биле: чоңга ийи лекцияны номчуурун организастаар, тематиктиг ийи, ужуражыышкынның ийи кежээзин кылыр. Бо бүгүнү ВЛКСМ комитеди, «Билиг» ниитилелиниң организациязы-биле кады дугуржуп кылыр. Культура бажыңының чанында агиткультбригаданың ажылын доктаамал болдурарын чедип албышаан, ооң баштайгы концертин январьда белеткээн, база Совет Армияның хүнүнге чедир Культура бажыңының бот-тывынгыр уран чүүл коллективиниң күжү-биле улуг концерт программазын белеткээр, ынчангаш ону хоорайның коллективтеринге массалыы-биле көргүзер.

Бисте шии бөлүү «Ынакшылды үнелээр херек» деп шиини тыва дылда белеткеп турар, ынчангаш районнуң чоок-кавы суурларынга ооң көрүлдезин организастаар хемчегни алыр.

Съездиге уткуштур бо бүгү хемчеглерни кылып, аңаа даянгаш, Культура бажыңының чанында бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнериниң ажылын идепкейжидип, ону доктаамал болдуруп ажылдаары—бистиң кол сорулгавыс ол болур.

К. СҮРҮҢМАА,
Культура бажыңының уран чүүл удуртукчузу.

БИЛИГЛЕРНИҢ ДӨЗҮ—НОМ

«Янзы-бүрү хевирниң библиотекаларының сырый четкизи бүгү чонну аңаа херектиг номнар-биле чогуур өйүнде болгаш кижи бүрүзүн хандырып, билиглер талазы-биле массаның өспүшаан турар негелделерин хандырган, ол кижилерниң билиин калбарткан, оларның негелделеринге дүүшкен турар кылдыр Советтер чуртунга библиотека херээн ынчаар тургузары—Ленинниң чагыы ол» деп, Н. К. Крупскаяның бижип турганын библиотека ажылдакчылары бистер кезээде бодап, бистиң ажылывыстың чоңга чугулазын Ильичиниң ынчаар үнелеп турганын үргүлчү сактып ажылдап турар бис.

Бистиң Ак-Довурактың хоорай библиотеказында 10 муң ном бар, а номчукчуларывыстың саны—1 муң 500 кижи. Бо болза «Тыва даг-дүгү» комбинатта техниктиг библиотеканы, школаларда болгаш чамдык өске-даа черлерде библиотекаларны санаваска ындыг.

Библиотека ажылдакчылары бистер бо хүннерде партияның ээлчеглиг XXIV съездизин төлептиг уткуур деп лозуң-биле ажылдап турар бис. Марксизм-ленинизмниң үндезилекчилериниң номнарын, партияның документилерин, өске-даа литератураны чоннуң ортузунга хүннүң-не пропагандалап турар болгай бис, ынчангаш бистиң мурнувуста харысалга улуг.

Номчукчулар-биле харылзаавыс—делгелгелер кылып тургаш, ном фондуларын таныштырары, тайылбыр-библиография талазының ажылдары-биле холбашкан. Лекторларның, политинформаторларның, агитаторларның номнар шилип алырынга база дузалап турар бис.

Ынчаарга, ам бо хүннерде съезд мурнуу чарыының хөй санныг материалдарын пропагандалаар талазы-биле идепкейлиг ажылдаарының сорулгазы туруп келген. Маңаа хамаарыштыр «Өндүр улуг эчис сорулгаже чаа базым» деп номнар делгелгезин шимеп кылыр бис. Ол үш кезектен тургустунар: бирги кезээ—«СЭКП—совет ниитилелдиң удуртукчу күжү», ийигизи—«Ленинчи орук-биле коммунизмче», үшкүзү—«XX чүс чыл — коммунизмниң чүс чылы». «Партияның съездизинге уткуштур» дээн ат-биле, солуннардан кезип алган материалдарны тускай папка кылдыр чыгган.

Массалыг номчукчуларга сүме бээриниң даңзызы чогааттынган, чижээ, «Съездиден съездиге чедир», «Төрээн чурттуң чурт чуруунда» дээн ышкаш. Оларга бистиң чуртувустуң амыдыралындан эң-не солун чүүлдерни шилип киргилээр.

Чаа номнарны үргүлчү ап, номнар садып алыр фондуну бүрүн ажыглаары чедип алдынган. Ажыл планын кварталдап кылгаш, ону айларга хуваап алырын чурумчуткан. Моон соңгаар номну пропагандалаары-биле Культура бажыңынга, кызыл-булуңнарга тайылбырлыг делгелгелерни организастаар, «Номнарны—аныяктарга» деп кежээлерни база ол-ла черлерге чоруткулаар. Бо херекке комсомол организациялары-биле кады ажылдаарын моон соңгаар массалыг болдурар бис.

Ак-Довурак хоорайның чурттакчыларының хөй нуруузун аныяктар деп болур. Ындыг болганда, «амгы үениң аныяк кижизинге революсчу университет марксисчи-ленинчи номдан эгелээр» деп, Л. И. Брежневтиң чугаалаанын кезээде сактып ажылдаар бис. Ылаңгыя номчукчулар конференциязын кылырынга комсомол организациязы-биле кады планны чогаадып, ооң күүселдезин чедип ап тургаш, «Аныяк оол, кыс бүрүзүнге—В. И. Ленинниң номун» деп лозуң-биле ажылдаар.

«Билиглерниң үнер дөзү—номга ынак болуңар» деп, А. М. Горький чугаалаан. Эки ном—кижи бүрүзүнге херектиг дээрзин утпас херек.

Хоорайывыстың чонунуң санын ап көргеш, бистиң библиотеканың доктаамал номчукчуларының саны ам-даа эвээш болуп турарын миннир ужурлуг бис, бо талазы-биле четпес ажылдап турар бис. Партия организациязының удуртулгазы-биле, профэвилел болгаш комсомол организациялары-биле демниг ажылдап тургаш, библиотекавыстың ажылын улам экижидип, ооң номчукчуларының санын улам көвүдедир дээш бүгү күжүвүс салып ажылдаар бис.

З. ПОПОВА,
библиотека эргелекчизи.

АМ ШУУТ ИДЕГЭЭЛИ

Тоску беш чылдың баштайгы чылында алдынган социалистиг хүлээлгелер ёзугаар Ак-Довуракта 600 олуттуг чаа Культура ордузунуң тудуун бо чылын тудугжулар хүнүнге чедир доозар дээн. Ону ынчаар күүсеттинер боор деп идегеп турар бис. Ындыг болзажок, бо идегээшкинни маңаа чугаалай бергенимниң ужурун тайылбырлап көрейн: ооң тудуун доозуп, ажыглалга киирер деп каш удаа аазаан турган чүве. Эң сөөлүнде ону эрткен чылын ноябрь 7-де ажыглалга киирер деп, социалистиг хүлээлге ёзугаар аазаан турган...

Чоокта чаа «Тыва даг-дүгү» комбинаттың партия-ажылагы активиниң хуралынга социалистиг хүлээлге ап тургаш, Культура бажыңын ажыглалга киирериниң үстүнде айытканывыс хуусааны адаптарга, залга олурганнар аажок каттыржы берген. Ынчанмайн канчаар: ындыг аазаашкынны олар чеже катап дыңнаважыктар!

Эрткен чылгы ол сөөлгү хүлээлгени ап турда, шеверлекчилер бригадаларының ниити күчүзүн хүннерге санап тургаш-даа ап көөрге, олар шеверлел ажылын ол хуусаага чедир күүседир аргажок турда-ла, ындыг хүлээлгени ап турган болгай. Бо аазаашкын сөөлгүзү болур деп, ам-на шуут идегеп болур, ол дугайын ажылчыннар, инженер-техниктиг ажылдакчылар болгаш албан-хаакчылар ынчаар чугаалажып-даа турарлар.

Ам шуут идегеп каалыңар.

Д. СЕДИП.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың төп бүдүрүлге лабораториязында Ондар Мажак—шалыпчы ажылдакчы, хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржикчи. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы атты ол чедип алган болгаш партияның XXIV съездизинге алдар болдурган социалистиг чарыштың тиилекчилериниң бирээзи болган. Комбинаттың культура амыдыралының талазы-биле хөй-ниити ажылдарынга М. Ондар идепкейлиг киржип, мактадып турар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

НОМ ДЭЭШ ПРОПАГАНДА

Ак-Довурактың ном садыында Иван Федорович болгаш Валентина Ивановна Емец ирей-кадай ам каш чыл ажылдап турар. Оларны түс черниң радиодамчыдылгазынга ном дугайында беседа кылып олургулаарын-даа, бистиң магазинивиске келиңер деп, хурал-суглаага чугаалап-даа турарын көрүп болур.

Номну оларның эки пропагандалап турары-биле ном садарының планын эрткен чылын олар 130,5 хуу күүсеткен. Бо чылдың январьның планын ажыр күүсеткен: чоңга 2500 рубльдың номун саткан, ол—бирги кварталдың планының барык чартыы-дыр.

С. ДОНГАК.

ТООЛДА ДЕГ

Дагны тура кодурупкеш,
Таалал чедер мөге бар деп,
Өгбелерниң чечен тоолу,
Өшпес күзел боттанган-дыр.
Караан-биле көрүп көрем,
Кара-Даштың тайгаларын
Кажык ышкаш адыштааштың
Кандыг үүле бүдүрдүвүс!
Келир үе — коммунаже
Хере базар тепкииживис —
Кылымал даг бедип үнду,
Кылган иштиң шаңналын көр.
Болчааттыыг бора тейниң
Бодаралын шалбадааштың,
Дагның дүгүн савалааштың,
Даг дег кылдыр оваалап тур.

К. САМБУУ,
ажылчын.

АНЫЯКТАРГА ТААРЫМЧАЛЫГ КЫЛДЫР...

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының составын алырга, ооң 50 хуузу аныяктар болуп турар, а комсомолчулар —240 кижи. Бо дээрге комбинаттың цехтериниң — фабриканың, рудниктиң, электростанцияның, септелге-механиктиг мастерскаяның, даг-транспорт цегиниң болгаш өске-даа коллективтерниң кижилери-дир, моон алгаш көөрге, күрүне планнарын күүседиринге аныяктар бир кол рольду ойнап турар.

Эрткен ленинчи юбилейниң чылында комбинат чуртка 33 муң 620 тонна даг-дүгүн берген, ынчангаш сорттуг даг-дүгү бээр планны 2 муң 620 тонна хөйнү бүдүрген. Даг-дүгү арыглаар фабрикада 4 ээлчег комсомолчу-аныяктарның болуп турар. Аныяктар ээлчеглери бисте шуптузу 7 болуп турар болгаш олар аразында чарыштыглар. Ылаңгыя партияның ам болур XXIV съездизинге уткуштур партияның дайынчы дузалакчызы болгаш идегелдиг курлавыры адын бедик тудар дээш, кызымак ажылдап турар бис.

Бисте № 1 ээлчег эң дээре ажылдап турар, ооң киржикчилери чүгле бүдүрүлге талазы-биле көргүзүглери-биле эвес, харын хөй-ниити ажылынга киржиринин, эп-найыралдыышың талазы-биле мурнакчы. Ынчангаш «Тываның аныяктары — СЭКП-ниң XXIV съездизинге!» деп күш-ажылчы эстафетаны ол ээлчег эрткен чылдың декабрь 20-де эгелээн.

Эстафета ол коллективке неделя турган. Ооң соонда ээлчегниң төлээлекчилери—ооң начальниги болгаш комсоргу эстафетаны дараазындагы комсомолчу-аныяктар ээлчээнге шилчидип берген. Ол ойнуң дургузунда бирги ээлчегге сезен аал-ишти чурттаар бажыңга ийи воскресник кылган, немелде даг-дүгүн чуртка берген. Амгы үеде эстафета комсомолчу-аныяктар коллективтеринде ынчалдыр шилчип чоруп турар. Чижээ, эстафета аныяктар аразынга социалистиг чарыштың чаңгыс удаа эвес тиилекчизи — төп бүдүрүлге лабораториязынга чоруп турган.

Ооң соонда эстафетаны рудникке О. Шевер-оолдуң бригадазы хүлээп алган. Эрткен чылдың декабрьда ол бригадаже хөй аныяктар кирген, ынчангаш ооң бүдүрүлге талазы-биле көргүзүглери дораан бедээн. Ында оолдар аразында эптиг, чүткүлдүг, тускай шилип тургузуп каан чүве дег.

Адактың сөөлүнде эстафетаны чоокта чаа электростанцияда организастаттынган комсомолчу-аныяктар бригадазы хүлээп алгаш, доозар. Ол — коммунистиг күш-ажылдың цеги. Электростанцияның коллективин бисте эң-не организастыг коллектив кылдыр санап турар. Ылаңгыя Ак-Довурак хоорайның спортчу кандыг-даа хемчеглеринге ооң кежигүннери киришпейн барбас.

Эстафета Ак-Довуракка доосту бээрге, аңаа тиилекчи болганнарны илередир болгаш ол тиилекчилер республика хемчээлинге эстафетага кандыг черни ээлээн турары сөөлүнде илерей келир.

Партияның съездизинге уткуштур бистиң комбинаттың аныяктары боттарының черле кылып турган ажылдарынга немештир бо мындыг хемчеглерни ап чорудуп турары аныяк-өскенниң бүдүрүлге-даа, хөй-ниити-даа ажыл-чорудулгазынга буруңгаар улуг идигни бээр.

Чоокта чаа ленинчи юбилейлиг чылда комсомолчу-аныяктар бригадаларының социалистиг чарыжының түңнелин үндүрген, аңаа О. Көшкендейниң бригадазын эң дээре болган деп санаан.

Мынчангаш бистиң комсомолчуларывыс, бүгү аныяктарывыс мындыг кызымак ажылдап, Төрээн чуртунга эки бараан болуп турар. Ындыг болганда, оларның культурлуг негелделерин хандырар талазы-биле хемчеглерни моон соңгаар улам дыңзыдар дээш бис. Ылаңгыя бот-тывынгыр уран чүүлге аныяктарны массалыг хаара тудар дээш күжүвүстү илеледээр бис. Комсомол — клуб — библиотека деп, бо үштүң холбаалыг ажылдаарын организастап тургаш, хоорайга культура-массалыг ажылды күштелдирериңге комсомол организацияларының киржилгезин бедик деңнелге тургузары кол сорулгавыстың бирээзи кылдыр санаар бис.

Культура бажыңы, кызыл-булуң, библиотека, спортчу хемчеглер — бо бүгү шуптузу комсомолдуң хап-дамырындан тудуш ажылдары болур. Ындыг болганда, бүдүрүлге планын күүседиринче кол күштү салырындан аңгыда, культура талазы-биле хемчеглерже оон-биле бир дөмей көрнүр—бистиң лозуңувус бо.

Н. ПАВЛОВЕЦ,
комбинатта комсомол комитединиң секретары.

ТӨӨГҮНҮҢ ЭРТИНЕЛЕРИН КАМГАЛААРЫ—ЧОННУҢ ХЕРЭЭ

БИСТИҢ Төрээн чуртувустуң төөгүлүг оруктарын айтып, ооң девискээринге чүс-чүс чылдарда чурттап чораан кижилерниң ажыл-үүлезин, хөгжүлдезин, культуразын херечилээн төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдары санап четпес хөй.

Төөгүнүң ол эртинелерин амгы болгаш келир үениң салгакчыларынга дамчыдып бээрин Совет күрүне бодунуң тургустунуп келгениниң баштайгы чылдарындан эгелээш чугулалап санап келген. В. И. Ленинниң инициативазы ёзугаар совет республиканың тураскаалдарын камгалаар дугайында декреттерни 1918 чылда хүлээп алган. Оон эгелээш партия болгаш Совет чазак төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарын камгалаар дугайында доктаалдарны каш удаа хүлээп алган.

Ленинчи айтыышкыннарга үндезилээш, үстүнде айыткан документилерде принциптерге дүүштүр СЭКП ТК болгаш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарын камгалаарының Бүгү-Россий ниитилелин тургузар дугайында доктаалды 1965 чылдың төнчүзүнде хүлээп алган. Ол ниитилел тургустунганындан бээр ам бо чылын 5 чыл болур.

Бо үениң дургузунда бодунуң мурнунда сорулгаларны күүседип, улуг организация кылдыр өскен. Совет патриотизамга, интернационализамга, социалистиг Төрээн чуртунга ынак кылдыр совет кижилерни ол кижизидер. Ылаңгыя аныяктарны коммунистиг ёзуга кижизидеринге ук ниитилелдиң ролю улуг. Ооң хүрээлеңинде ажылчыннарның болгаш колхозчуларның, интеллигенцияның, эртемниң, культураның хөй-хөй төлээлекчилери хаара туттунган. Ол ниитилел ам 5,5 миллион кежигүннүг, 61 муң эге организациялыг, 36 муң коллективтиг кежигүннүг. Чүгле ленинчи юбилей чылында 900 муң чаа кежигүн кирген. 26 крайларда, областарда болгаш АССР-лерде тураскаалдар камгалалының талазы-биле пропаганда чорудар бюролар тургустунган.

Амгы үеде РСФСР-ниң девискээринде культураның болгаш төөгүнүң 7500 тураскаалын кадагалап турар. Ооң иштинде төөгүнүң 2000, архитектураның 3500, уран чүүлдүң 500, археологияның 1500 тураскаалы бар.

Төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарын камгалаарының Бүгү-российк ниитилелиниң салбырын Тыва АССР-де база тургускан. Ол 12 район, 1 хоорай чөвүлелдерлиг. Олар 4 муң ажыг кежигүннүг, 140 ажыг эге организация, 22 коллективтиг кежигүн бар.

Эрткен чылын чамдык ажылдарны кылган. Республика девискээринде 15 муң ажыг хорум-базырыкты, 15 шивээ-хоорайны, 130 ажыг даш кожээни, 60 ажыг чурумалдыг хая-дашты, эрте-бурунгу оргоп-енисей бижиктиг черлерни учётта киирген. Бии-Хем, Каа-Хем, Эрзин, Таңды районнарда төөгүнүң 13 тураскаалы бар. Тывага хамааты дайын үезинге, национал-хосталгалыг революцияга хамаарылгалыг төөгүлүг 14 чер бар. Кызыл-Мажалык, Чадаана, Оттук-Даш, Сарыг-Сеп тулчуушкуннары болган черлер ышкаш оон-даа өске черлер Тываның төөгүзүнде сураглыг.

Төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарын илередиринге болгаш учётка алырынга ажылчы чоннарны калбаа-биле киириштирер, тураскаалдарны чаартыр, пропагандалаар талазы-биле элээн ажылдарны чоруткан. Ылаңгыя В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болган оюнга, Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң тиилелгезиниң 25 чылынга алдар кылдыр организастаан ажыл хөй.

Ол улуг байырлалдың чылы ниитилелдиң ажыл-херээн чорударынга улуг идиглиг берген. Республика найысылалынга В. И. Ленинниң улуг тураскаалын тургускан. Тываның ажылчы чоннарынга ол улуг болуушкун. Кызылга болгаш районнарга Ада-чурттуң Улуг дайынының 25 чыл оюн калбаа-биле демдеглээн. Кызылга хамааты болгаш Ада-чурт дайыннарының чамдык киржикчилериниң, кызыл партизаннарның командирлериниң чуруктарын сиилбип кылган. Май 9-та хоорайда тураскаалдар чанынга чечек салып, митинг, ёзулалдар кылган. Ындыг ёзулалдар районнарга база эрткилээн.

Кызыл хоорайның комсомолчуларының инициативазы-биле Кызылдың чамдык кудумчуларынга хамааты болгаш Ада-чурт дайыннарының киржикчилериниң адын бижээн мрамор тураскаал самбыраларны тургускан.

Республикада хөй-хөй черлерде тураскаалдар чанынга совет ёзулалдар кылып, четтектер салып, салгакчылар-биле ужуражыышкыннар эрткен. Төөгүге холбашкан черлерге аян-чоруктарны кылып турар. Хамааты болгаш Ада-чурттуң Улуг дайыннарының үезинде Тывага болган төөгүлүг болуушкуннарны пропагандалаары калбарып турар.

Эрткен чылын республикага төөгүлүг хүннерни база демдеглээн. Белоцарск тулчуушкунунуң 50 чыл оюн, Оттук-Даш тулчуушкунунуң 50 чылын, Тывага Урянхай край Совединиң даргазы С. К. Беспаловтуң төрүттүнгенинден бээр 75 чылын, Тываның төөгүзүнге хамаарылгалыг оон-даа өске хүннерни демдеглээн.

Партияның болгаш совет улустуң, революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарының черлеринге аян-чорук кылганының дөрткү Бүгү-эвилел слёдунуң түңнелдери эрткен чылын болган. Ону бистиң республикага солун эрттирген. Аныяктарның ол чыыжынга янзы-бүрү үениң 2 муң ажыг салгакчылары ужуражылгалар кылган. Республика төвүнге спорттуң шериглиткен оюннарын организастаан. Чамдык районнарга төөгүнүң алдарлыг черлеринге слёттар болган. Чижээ, Улуг-Хемде Оттук-Даш тулчуушкунунуң 50 чыл болганынга алдар болдурган слётту аңаа солун байдалга эрттирген. Ында тураскаалдың македин кылган. Чөөн-Хемчикте Алдан маадырларга болгаш Хөндергейге Ада-чурттуң Улуг дайынынга алдарлыы-биле мөчээн тыва эки турачы эскадроннуң командирлериниң тураскаалының чанынга ёзулалдарны кылган. Мындыг ажылдарны Бии-Хем, Каа-Хем болгаш өске-даа районнарга чорутка.

Сөөлгү чылдарда республикада хөй школаларга чурт шинчилел музейлерин, булуңнарын организастаан. Республиканың аныяк туристер станциязының коллективиниң бо талазы-биле ажылы эки. Ниитилелдиң республика салбыры-биле үргүлчү харылзажып, практиктиг дузаны школаларга чедирип турар. Ол дугайын парлалгага чырыткан. Кызылдың 1, 6, 9 дугаар школалары Совет Эвилелиниң Маадырлары М. Семирацкий. Шумов алышкылар болгаш тыва эки турачылар дугайында байлак материалдарны чыгган. № 2 болгаш 6 школалар пассажирлер автоажылагыйы бүдүрүлгезиниң, ыяш ажыл-агый чериниң база боттарының школазының төөгүзүнүң дугайында материалдарны чыгган. Кызылдың № 7 школазы Ленин кудумчузунуң төөгүзүн сонуургаан. Улуг-Хем районнуң Хайыраканың школазы «Бистиң чаңгыс чер чурттугларывыс Совет Армияда» деп булуңну организастаан. «Адаларның оруу-биле» деп фотоальбомну кылып, тыва эки турачылар дугайында материалды чыып, Ленин орден-биле шаңнаткан хераажен Түлүш Күскелдей дугайында солун материалдарны чыгган. Ам олар Ровно областың школачылары-биле чагаа харылзаалыг. Ындыг ажылдыг школаларны Чөөн-Хемчик, Бии-Хем, Өвүр дээш өске-даа районнардан көрүп болур.

Ниитилелдиң Тыва салбырының республика конференциязы бөгүн, февральдың 2-де болур. Бүгү районнарга ол ниитилелдиң чөвүлелдериниң конференцияларын эрттирген. Тывада 12 район, бир хоорай чөвүлелин тургускан. Составын чаарткан. Республика конференциязынга келир 101 төлээ соңгуткан.

Өвүр, Чөөн-Хемчик, Бии-Хем болгаш Улуг-Хем районнар чөвүлелдери эрткен чылын чамдык ажылдарны кылган. Чаа-чаа кежигүннерни ниитилелдиң хүрээлеңинге киирип алган. Хөй эге организацияны тургускан. Мөңгүн-Тайгага ол ниитилелдиң район чөвүлелин тургускан. Ында 440 ажыг кежигүннүг 11 эге организация чаа немешкен. Коллективтиг кежигүн киирип алыры доозулган. Районга ам чүгле колхозчулардан кежигүннер киирип алыры арткан. Район төвүнде албан-организация черлериниң бүгү ажылдакчылары ол ниитилелдиң кежигүннеринде хаара туттунган. Өске районнарга ажылды база мынчаар организастаа эки. Республикада төөгү болгаш тураскаал камгалалының ниитилелинде коллективтиг кежигүннер саны сөөлгү 2 чылда 4—5 катап, эге организациялар 3 катап өскен. Кежигүннер көвүдезедээ, республиканың бүгү чонунуң ол чүгле 2,9 хуузу. Ниитилелде чедир кылдынмаан ажылдар ам-даа хөй. Эрткен чылын Эрзинниң, Тес-Хемниң, Бай-Тайганың район чөвүлелдери ол ниитилелдиң ажылын барык кылбаан.

Тыва Арат Республиканың тургустунганындан бээр 50 чылын бо чылдың август 13-те демдеглээр. Бүгү Тывага ону калбаа-биле байырлаар. Ынчангаш Таңды районнуң Кочетово суурга онза байырлал болур. Ол суурда төөгүнүң тураскаалдарын корум-чурумчударын, аңаа таңдыжылар кандыг чүүлдерни кылырын Тываның бүгү чону манап турар. Республикада эң-не улуг бөлүк тураскаалдар ында болгай. Тывага каттышкан партизан отрядының штавының турган черин, Таңды эдээнге ак-гвардейжилерге удур демиселге маадырлыы-биле мөчээн кызыл партизаннарның тураскаалын аңаа барган чон көөр. Тыва Арат Республиканың тургузукчу хуралын эрттирген болгаш Тываның бирги конституциязын хүлээп алган төөгүлүг бажың база ында. Тываның төөгүзүнде тураскаалдыг чер кылдыр ону тургузар дугайында айтырыгны хөй-ниитиниң көдүрүп турары чөп.

Ниитилелдиң эге организацияларын колхозтарга, совхозтарга, фермаларга, школа болгаш өөредилге черлеринге, албан-организация бүрүзүнге, бүдүрүлгелерге тургузары, хөй-хөй кежигүннерни киирип алыры чугула сорулга болур.

Районнарда бар тураскаалдарның даңзы-учёдун кылыр херек. Тураскаал бүрүзүнүң турар черин тодарадыр, ооң төөгүзүн өөренир, ону парлалга, радио дамчыштыр пропагандалаар. Оларны камгалаары-биле эге организацияларга быжыглаар. Тус-тус тураскаалдарны долгандыр камгалал зоназын тургузар. Ол дугайында райкүүскомнар азы көдээ Советтерниң күүскомнары тускай шиитпирни хүлээп алыр ужурлуг. Камгалал зоназынга кандыг-даа тарылга чорударын, тудуг тударын болдурбас. Бо талазы-биле көдээ Советтерниң хүлээлгезиниң дугайын РСФСР-ниң Дээди Совединиң 1968 чылдың апрель 8-те үндүрген Чарлыында айыткан. РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели «Тураскаал камгалалының амгы байдалдары болгаш ону экижидер хемчеглер дугайында» доктаалды 1966 чылдың май 24-те хүлээп алган.

Төөгү болгаш культураның тураскаалдарын камгалаарын күрүне шугуму-биле корум-чурумчудар бүгү айтырыгларны РСФСР-ниң культура Министерствозунуң чанында тураскаалдар камгалаарының талазы-биле күрүне инспекциязы шиитпирлеп турар. Крайларда, областарда, автономнуг республикаларда ол функцияны культура министерствозу, оон чер-черде органнары күүседир.

Бистиң республикада тураскаал камгалалының айтырыын кичээнгейге албас, харын-даа ону төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарын камгалаар талазы-биле эки тура ниитилелинче чүүй каар чорук Культура министерствозунда болгаш ооң чер-черде органнарында бар.

Тураскаал камгалалының талазы-биле партияның болгаш Совет чазактың доктаал шиитпирлерин амыдыралга боттандырып, бар тураскаалдарны учётка ап, пропагандалаары чугула сорулга болур. Чаа тураскаалдарны тып, өөренир айтырыгны эртем-шинчилел черлери-биле харылзажыр, күрүне органнарынга дузалажыр херек.

Я. НОРБУ,
тураскаалдар камгалаарының Бүгү-российк ниитилелиниң Тыва салбырының баштаар чериниң харыысалгалыг секретары.

ПРОФЭВИЛЕЛДЕРИНИҢ VII КЫШКЫ СПАРТАКИАДАЗЫ

Профэвилелдериниң VII кышкы спартакиадазы суббота болгаш воскресеньеде Тайга станциязынга үргүлчүлээн.

ИЙИГИ, ҮШКҮ ХҮННЕРДЕ...

Спартакиаданың ийиги хүнүнде — субботада херээжеңнерниң 3×5, эр улустуң 3×10 километрге эстафетазы, оолдарның 15 километрге биатлон маргылдаазы болган. Ол хүннүң хадымырлап турган салгыны спортчуларның тус-тус хевирлерге чидиг демиселди чорударынга шаптык кадып шыдаваан.

Херээжеңнерниң эстафетазынга баштай республика найысылалының командазы мурнап турган. Ынчалза-даа ийиги этапта хоочуп хаакчы Л. Смышляева (Хову-Аксы) бодунуң командазын бирги черже киирген, а ол-ла команданың хаакчызы Т. Колесникова тиилелгени быжыглаан. Оларның шагы 1 шак 10 мин. 13 секунда. Ийиги черни Кызылдың командазы 1 шак 14 мин. 30 секунданы көргүскеш, алган. Үшкү черде Улуг-Хем районнуң командазы.

Эр улустуң 3×10 км эстафетазының киржикчилери чараш чурумалдыг дагны өрү шөйлүп чорупкан. Борта Кызылдың төлээлекчилериниң тиилелгези чайлаш чок апарган. Бирги разрядчы Ю. Зырянов дораан-на мурнунче ушта халый берген. Ийиги, үшкү этапта В. Сапииков биле С. Бай-Кара ол-ла шии-биле мурнап келген. Кызылчыларның шагы 1 шак 31 мин. 15 секунда. Ынчалза-даа Кызыл командазының түңнелин спартакиада зачёдунга киир санаваан. Чүге дизе, Ю. Зырянов хууда бирги чер дээш маңнап турган. Ооң ужурунда бирги черни Хову-Аксының, ийигизин Бии-Хемниң, үшкүзүн Эрзинниң командаларынга тывыскан.

Оолдарның 15 км черге биатлон маргылдаазынга Хову-Аксының төлээлекчилери Долаан, Верник олар тиилээн. Ак-Довурактың, Эрзинниң биатлончулары ооң дараазында шаңналдыг черлерни алган.

Үшкү шиитпирлиг хүн. Херээженнер 10, оолдар 20, улуг улус 30 км черге маргышканнар. Херээженнерниң маргылдаазынга спортчу демисел чидиг эрткен. Баштайгы 5 км черни хаакчылар эртип турда, кымның мурнап болурун дөзевилей чугаалаары безин берге турган. Ынчалза-даа 7 км эрткенде Л. Филимонова (Кызыл) элээн каш тиилелгелиг секунданы ойнап апканы илерээн. Ол мурнап кээп, 45 мин. 32 секунданы көргүскеш, бирги черни алган. Ийиги, үшкү черлерни Т. Колесникова биле Л. Смышляева (Хову-Аксы) ээлээн.

Эр улустуң 30 километрге маргылдаазынга шыырак хаакчылар киришкен. Олар 15 км черни ийи катап дескингени. Финишке бир дугаарында ССРЭ-ниң спорт мастери Илья Романов (Хову-Аксы) мурнап келген. Ооң шагы 2 шак 6 мин. 15 секунда (ийиги көргүзүг). А бирги көргүзүгнү спорт мастеринге кандидат Семен Бай-Кара (2 шак 5 мин. 28 секунда) чедип ап, чемпион болган. Үшкү черни Петр Цветков (Хову-Аксы) ээлээн.

Оолдарның 20 километрге маргылдаазынга бичежек сыныг аныяк оол мурнап келгеш, бирги черни алган. Ол болза Хову-Аксында алдарлыг тудугжу Куңгааның оглу Владимир Куңгаа болду. Ооң шагы 1 шак 55 мин. 55 секунда. Ийиги черни база-ла Хову-Аксының төлээлекчизи Николай Тюлюш, 1 шак 32 минутаны көргүскеш, ээлээн.

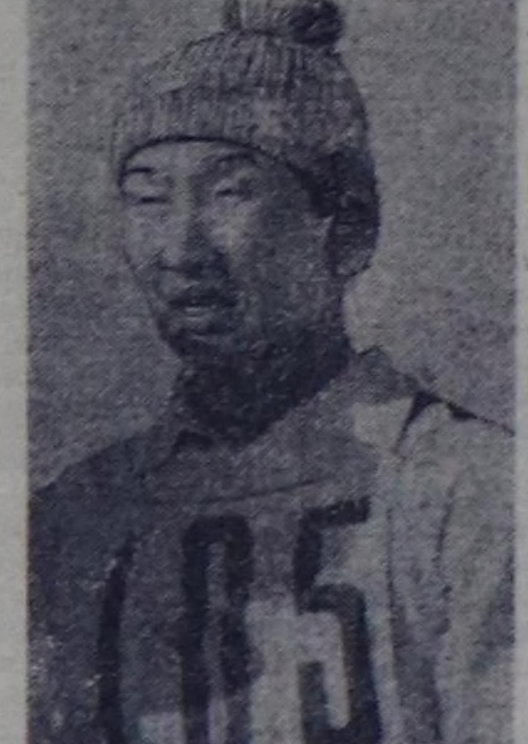

Ооң-биле профэвилелдериниң VII кышкы спартакиадазының программазы доозулган. Спартакиаданың бүгү киржикчилери тыскаалыпкан. Оларның мурнунга облпрофчөвүлелдиң даргазы Т. Ч. Норбу чүве чугаалааш, маргылдааларның организастыг эрткенин, спортчуларның мергежилиниң бедээнин демдеглээн. Ооң соонда спартакиаданың тугун байырлалдыы-биле бадырган.

ЧУРУКТАРДА: спартакиаданың 30 километрге чемпиону С. Бай-Кара. 15 километрге чемпион А. Глухов финишке кээп тур.

А. АИР.
Авторнуң фотозу.

ДОШКА...

Коньки талазы-биле спартакиаданың 2-ги хүнде болган маргылдаазынга херээженнерниң муң метр чарыжы-биле эгелээн. Барыын-Хемчиктиң конькичилери Галина Сундуй-оол биле Эртине Очурнуң аразынга болган чарыш көрүкчүлерниң кичээнгейин хаара туткан. Ол дистанцияга Г. Сундуй-оол 2 минута 20 секунда, Э. Очур 2 минута 33,6 секунда, Т. Машпадай (Кызыл) 2 минута 35 секунда келгеш, 1, 2, 3 черлерни дараалаштыр алган.

Эр улустуң 1500 метрге В. Тутачиков-биле (Кызыл), А. Петровыхтың (Ак-Довурак) аразынга болган маргылдаа солун болган. Тутачиков 2 минута 43,7 секунда, Петровых 2 минута 53,6 секунда, үшкү черни В. Данилов (Хову-Аксы) 3 минута 07,2 секунда эрткеш алган. Ооржак Кара-Кат Даниловтан 1 секунда хожудап, багай эвес түңнелдиг маңнаан.

Херээженнерниң 3000 метр чарыжынга Л. Бойко (Хову-Аксы) узун дистанцияга узак маңнаарын көргүзүп, мурнунда дистанцияларны чемпионнап келген Т. Сундуй-оолду бо таварылгада эрткен. Ооң көргүзүү 7 минута 58,8 секунда, а Г. Сундуй-оол оон чүгле чаңгыс секунда озалдап келген. Үшкү черни Э. Очур 8 минута 54,6 секунда эрткеш алган.

Эр улустуң 5000 метр чарыжы эгелээн. Бо чарыш доозулган соонда командалар аайы-биле түңнел үнер турган. Бо сегиржип алышкын солун байдалга эрткен болгаш «Хүреш» стадионун 13 катап долганыры белен эвес айтырыг. Маңаа А. Петровых 10 минута 58,4 секунда, В. Тутачиков 11 минута 01 секунда, үшкү черни В. Данилов 11 минута 34,9 секунда эрткеш алган.

Маргылдаа үезинде чүү илерээнил? Коньки чарыжының оруун ийи орук кылыр тургаш, чаңгыс орук кылганындан спортчуларның мурнунда кижини эртеринге шаптыктаар чорук болганчок таваржып турган. Оруктуң дожун чылыг суг-биле доңурар турган. Дош дески куттунмаанындан спортсменнерниң эки түңнелди чедип алырынга шаптыктап турганын чугаалаар апаар. Тоң аар черни катокка тургузар турган. Чыыныр чер-биле дош оруунга чедир тускай материалдан чаткан орук кылдынмаан. Спортчуларның кеткен хеви чаңгыс аай эвес. Мындыг четпестерни спорт организациялары моон соңгаар катаптавазы чогуур.

ТҮҢНЕЛ КЕЖЭЭ

Эрткен улуг-хүнде спартакиаданың түңнелин үндүрген спортчуларның дыштанылга кежээзи болган. Аңаа шылгараңгай спортчуларга байыр чедирип, оларның өөрүшкүзүн үлежири-биле спорттуң бүгү хевирлериниң мастерлери болгаш мурнакчы разрядчылары база киришкен.

Түңнелдер мындыг. Спартакиадага 10 районнарның, Ак-Довурактың, Хову-Аксының болгаш Кызыл хоорайның командалары киржип, шуптузу 160 ажыг спортчулар, оларның хөй кезии бирги разрядчылар болган. Маргылдаалар чидиг болуп эрткен. Хаак, биатлон болгаш коньки талазы-биле шупту хевирлерниң командалар аайы-биле ниити бирги черин Хову-Аксының спортчулары чедип алган. Оларның төлээлекчилери ниитизи-биле сес удаа тиилелгелер чедип алгаш, профэвилелдериниң шилчиир чорудур кубогу, база 500 рубльдиң спорт бараанпары-биле шаңнаткан. Найысылалдың спортчулары ийиги черни эжелеп, аңаа ханар ужурга таварышкан. Үшкү черни эрзинчилер чаалап алган.

Кежээге тиилээн командаларга болгаш шылгараан тиилекчилерге тураскаалдың кубоктарын Хүндүлел бижиктерин болгаш өртектиг шаңналдарны тывыскан.

Маргылдааларны, ылаңгыя хаак болгаш биатлонну организастааны эки болган.

Профэвилелдериниң спартакиадазының техника талазы-биле түңнелдери чүнү көргүскевил дээрге, бистиң республикада спорттуң кышкы хевирлериниң көргүзүглери ам-даа куду черде туруп турар. Хаакка-даа, конькиге-даа маңнаарынга чадаарда бирги спортчу разрядты чедип алган кижи барык чок, чаңгыс-даа рекордту чаартпаан. Оон чылдагааны спортчулар маргылдаага эки белеткенмес, бодунуң спортчу хевирин шыңгыы сагывайн турарында. Чижээлээрге, конькиге маңнаар улустарның чамдызы аңаа хоккеистер болгулаан. Чамдык районнарның, албан организацияларының, бүдүрүлгелерниң удуртукчулары спорт ажылын экижидер, чоннуң кадыкшылгазының айтырыгларынга эки кичээнгей салбайн турарында.

Мурнакчы спортчуларга СЭКП Тыва обкомунуң секретары эш **К. С. Шойгу** биле Профэвилелдериниң область чөвүлелиниң даргазы эш **Т. Ч. Норбу** байыр чедиргеш, бистиң республикада спортчу ажылдың байдалын, ында ам-даа шиитпирлеттинмээн айтырыглар барын демдеглээннер. Бистиң спортчуларывыстың куду көргүзүглүг болуп турарын зона маргылдааларының түңнели херечилеп турар, аңаа республиканың командалары үргүлчү сөөлгү черлерни ап келген. Спортчуларга чедиишкиннерни, эки хоонну күзээннер.

Кежээге гимнастика, штанга, шой көдүрер, хостуг болгаш тыва хүрештер, бокс талазы-биле спорт мастерлериниң көргүзүглүг үнүүшкүннери болгулаан. Оларны дыштаныкчылар онза сонуургап көргеннер.

О. ИРГИТ.

ЧУРУКТА: Профэвилелдериниң область чөвүлелиниң даргазы Т. Ч. Норбу Барыын-Хемчик районнуң конькичизи Галина Сундуй-оолга шаңнал тывысып тур.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

КОНКУРСКА КИРЖИҢЕР

Ажылчы чоннарны күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүннерже мобилизастаар, партияның XXIV съездизин чедиишкинниг уткуур талазы-биле улуг ажылды агитация-уран чүүл бригадалары база чорудуп турар.

Агитация-уран чүүл бригадаларының дайынчы жанрларын моон соңгаар хөгжүдер болгаш оларның репертуарын чогуур деңнелге чедир байыдар сорулга-биле республиканың Улусчу чогаадылга бажыңы «Күш-ажылывыс — ак сеткилдиг, чаагай болгаш алдарлыг чоруктуң херээ» деп темага агитбригадаларга эң эки сценарий конкурузун чарлап тур.

КОНКУРСТУҢ НЕГЕЛДЕЛЕРИ:

1. Конкурстуң комиссиязынга кая-даа ажыглаваан сценарийлерни киирер.
2. Сценарийниң хемчээли машинага парлаан (ийи интервал) 15 арыындан эртпес.
3. Сценарийлерниң тус чериниң материалдарынга үндезилеп тыва, орус дылдарга бижип болур.
4. Конкурска күзелдиг кижи бүрүзү киржир.

Эң эки ажылдар дээш дараазында шаңналдарны доктааткан:

БИРГИ ШАҢНАЛ —150 рубль
ИЙИГИ ШАҢНАЛ —100 рубль
ҮШКҮ ШАҢНАЛ—75 рубль.

Ол ышкаш 50 рубль хемчээлдиг ийи мактал шаңналды тыпсыр.

Ажылдарны 1971 чылдың октябрь 1-ге чедир хүлээп алыр.

Чогаадыкчы чедиишкиннерни күзевишаан, ажылдарыңарны манадывыс.

БИСТИҢ АДРЕЗИВИС: Кызыл хоорай, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, 57. Республиканың Улус чогаадылга бажыңы. Телефон 48-62.

„АПОЛЛОН-14“-ТҮ САЛЫП ҮНДҮРГЕН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Февраль 1-де Москваның-биле 00 шак 03 минута турда, Кеннеди мугуллурда салып үндүрүүшкүн шөлүнден «Аполлон-14» дээр космос корабльн салып үндүрген. Корабльде үш космонавт: А. Шепард, С. Руса, Э. Митчелл бар. Ужудуушкуннуң сорулгазы — Айның кырынга ийи космонавтыны аппарып хондурары.

«Аполлон-14» Чер кавызының орбитазынче үнген. Ужудуушкуннуң дараазында үе-чадазында корабль Айже ужуушкунунуң оруунче шилчиир.

АК-КӨК ЭКРАНГА

ФЕВРАЛЬ 2-ДЕ
КЫЗЫЛДАН

19.00—**«Дүүн, бөгүн, даарта».** Информастыг үндүрүлге.

19.15—**«Съездиден съезд чедир».** Дамчыдылга. 19.45—**«Көдээ суур тургустунуп тур».** Кыска фильм. 20.00—**«Культура университеди».** Дамчыдылга. 20.40—**«Кижилер, болуушкуннар, фактылар».** Информастыг үндүрүлге. 20.50—Чарлалдар. Рекламалар. 20.55—22.30 — **«Дара хар алдындан үнер тайга чечээ».** Уран-чечен фильм.

◆

АГААР

Бөгүн республикага булуттагылап каап турар онза өскерлиишкин чок хүн болур. Хат кошкак. Агаарның температуразы соңгу районнарга 17—22 градус, артканнарынга 23—28 градус соок.

Кызылга булуттап каап турар онза өскерлиишкин чок хүн болур. Хат кошкак. Агаарның температуразы 24—26 градус соок болур.

Редактор К. Н. ДИИГА.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 2-ДЕ

● **«НАЙЫРАЛ»:** «Чүрекче орук» 10, 11.55, 13.50, 15.45 17.40, 19.35, 21.30 шактарда.

● **«КАА-ХЕМ»:** «Шыңгыы чажыт көргүзүглер» 17, 20.30, «Шпессартке кайгамчыктыг үе» 15, 18.45 шактарда.

● **«ЕНИСЕЙ»:** Уругларга кино-чуруктар 10, «Күзелдер автоматы» 11.40, 13.40, 15.40, «Орукта уруг» 17.30, 19.20, 21.10 шактарда.

● **«ВОСТОК»:** «Ыыт чок эр кижи» 15, 18.40, «Ынакшылдың чаражы» 16.50, 20.30 шактарда.

● **«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ:** «Джамбул» 10.30, «Час» 18, 20 шактарда.

● **КОМПЛЕКСТИГ ЭКСПЕДИЦИЯНЫҢ КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ:** «Цирк» 16, «Мазаплараның пары» 18, 20 шактарда.

Республиканың «Билиг» ниитилелинге референт херреглеттинип турар. Шалыңы 146 рубль. Адрези: Кызыл хоорай, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 46.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: килдизиниң 35-24, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа база совет ажылының 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 41-27, информация килдизиниң 20-60, бухгалтериянче телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер чериниң республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, 1.). ТС—22043.